WIKIPÉDIA

Szerb nyelv

A Wikipédiából, a szabad enciklopédiából

A **szerb nyelv** (szerbül cirill ábécével *српски језик*, latin ábécével *srpski jezik*) az indoeurópai nyelvcsalád szláv ágának délszláv nyelvcsoportjához tartozik, ennek is a nyugati alcsoportjához. A szociolingvisztika szempontjából egyrészt a hagyományosan szerbhorvát nyelvnek nevezett, a szerbek, a horvátok, a bosnyákok és a montenegróiak közös *abstand*-nyelvének egyik változata, másrészt különálló, saját sztenderddel rendelkező *ausbau*-nyelv. A szerb hivatalos nyelv Szerbiában, Koszovóban, Montenegróban és Bosznia-Hercegovinában. Szerb nemzeti kisebbségek beszélik Montenegróban, Horvátországban, Szlovéniában, Észak-Macedóniában, Romániában és Magyarországon. Nagyszámú szerb ajkú kivándorolt él Nyugat-Európában, Észak-Amerikában és Ausztráliában is.

Szerb nyelv	
српски језик / srpski jezik	
Beszélik	Szerbia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Észak-Macedónia, Románia, Magyarország stb.
Terület	Délkelet-Európa, Balkán
Beszélők száma	8–9 millió[1] fő
Nyelvcsalád	Indoeurópai nyelvcsalád Balti-szláv nyelvek Szláv nyelvek déli csoport nyugati alcsoport **Szerb nyelv**
Írásrendszer	Cirill írás és Latin írás
Hivatalos állapot	
Hivatalos	Szerbia Bosznia-Hercegovina Montenegró Koszovó
Gondozza	Одбор за стандардизацију српског језика
Nyelvkódok	
ISO 639-1	`sr`
ISO 639-2	`srp`

Tartalomjegyzék

(scc (B); visszavonva[2])

Országok, ahol a szerb hivatalos nyelv.

Országok, ahol elismert kisebbségi nyelv.

A Wikimédia Commons tartalmaz *српски језик / srpski jezik* témájú médiaállományokat.

A szerb nyelv (sárgával jelölve) elterjedése az egykori Jugoszlávia területén

Horvátországi területek (sötétzölddel jelölve), ahol a szerb elismert kisebbségi nyelv

A beszélők területi eloszlása és a nyelv státusza

A szerb nyelvet beszélők számát 8-9 millióra becsülik.[1] Az alábbi adatok csak akkor tükrözik a szerb nyelv beszélőinek számát, ha ez külön meg van említve, ugyanis a legtöbb statisztika a szerb nemzetiségűekre vagy a Szerbiából származó személyekre vonatkozik. Ezek közül nem tudni, hányan beszélnek szerbül, és azt sem, hogy mennyi közöttük a nem szerbül beszélők száma. Azt sem tudni, a Szerbián kívül tartózkodók közül, mennyi az ott véglegesen letelepedettek, és mennyi az ideiglenesen tartózkodók száma. A szerb népesség eloszlása a világban a következő:

Ország	Személyek száma	Személyek státusza	Év
Szerbia	6 330 919	szerb anyanyelvűek	2011[3]
Bosznia-Hercegovina	1 193 722[4]	szerb anyanyelvűek	2013[5]
Montenegró	265 895	szerb anyanyelvűek	2011[6]
Horvátország	186 633	szerb nemzetiségűek[7]	2011
	52 879	szerb anyanyelvűek[8]	
Németország	155 306	az Idegenek Központi Regiszterében nyilvántartott szerb állampolgárok	2011[9]
Ausztria	139 359	Szerbiában születettek	2017[10]
Amerikai Egyesült Államok	70 260	otthon szerbül beszélők	2013[11]
Kanada	56 420	szerb anyanyelvűek	2011[12]
	10 155	szerbhorvát anyanyelvűek	
Ausztrália	55 116	otthon szerbül beszélők	2011[13]
Olaszország	42 264	szerb állampolgárok	2016[14]
Szlovénia	38 964	szerb nemzetiségűek	2002[15]
Észak-Macedónia	35 939	szerb nemzetiségűek	2002[16]
Románia	16 085	szerb anyanyelvűek	2011[17]
Magyarország	5713	családi, baráti közösségben szerbül beszélők	2011[18]
Szlovákia	698	szerb nemzetiségűek	2011[19]

A szerb nyelv hivatalos Szerbiában, Koszovóban,[20] Bosznia-Hercegovinában és Montenegróban.[21] Továbbá elismert kisebbségi nyelv, azaz hivatalosan használható országtól függő keretek között Horvátországban,[22] Észak-Macedóniában, Romániában,[23] Magyarországon, Szlovákiában[24] és a Cseh Köztársaságban.

Nyelvjárások

A hagyományosan szerbhorvátnak nevezett, az élettelen dologra vonatkozó kérdőszó alany- és tárgyesete ('mi?' 'mit?') alapján megállapított három nyelvjárása közül, egy vonatkozik a szerb nyelvre is, a *štokavski*. Szerbül a kérdőszó *šta*, *što* pedig ennek vonatkozó névmásként használt változata. Ezt a nyelvjárást beszélik csaknem egész Szerbiában, és rajta alapszik a szerb nyelv sztenderdje.[25]

Egyesek az ún. „torlak” *(torlački)* nyelvjárást is szerbnek tekintik.[26] Ezt Délkelet-Szerbiában (Niš és Vranje környékén), Koszovó és Észak-Macedónia egyes részein, továbbá Északnyugat-Bulgáriában beszélik. A nyelvjárás jellemzője a nyelvtani esetek teljes hiánya (a bolgár és a macedón nyelvhez hasonlóan). E nyelvjárás sajátosságait nem veszi figyelembe a sztenderd.

A *štokavski* nyelvjárás egyik további felosztása az ószláv eredetű *jat* (ѣ) (fonetikai jele *ě*) továbbfejlődésén alapszik, három nyelvjárás-csoportra:

- A legelterjedtebb az *ekavski*. Ebben a *jat e* lett, például a *čovek* 'ember' és a *reka* 'folyó' szavakban. Ezek közép-, kelet- és dél-Szerbiában honosak.
- Az *(i)jekavski* kiejtés Užice környékére, a Szandzsákra, valamint a Bácska keskeny nyugati és északnyugati sávjára jellemző, valamint a bosznia-hercegovinai és a montenegrói szerbekre

is. Ebben a területi változatban a *jat* egyes szavakban *je*-be ment át *(čovjek)*, másokban *ije*-be *(rijeka)*.

- Az *ikavski* nyelvjárás-csoport, melyben a *jat*-ból *i* lett (*čovik*, *rika*), horvátországi hasonló kiejtésű nyelvterületekkel határos néhány kis szerb területre korlátozódik.

A torlak változatot is figyelembe veszi a szerb nyelv öt nyelvjárás-csoportra való felosztása: vajdasági-šumadijai, kelet-hercegovinai, zeta-lovćeni, kosovo-resavai és prizreni-timoki. Ez utóbbi egyezik meg a torlakkal.[27]

A sztenderd elfogadja az *ekavski* és az *(i)jekavski* kiejtést, valamint ezek átírását, de a média nagy többségében az *ekavski* változat használatos.

Külső nyelvtörténet

A szerb nyelv története szorosan kötődik a szerb irodalom kezdeteihez és fejlődéséhez.[28]

Miroslav-evangélium (12. század)

Az első szerb nyelvűnek tekinthető dokumentumokat a cirill ábécével írták, és a 11–12. századra datálják. Közülük a legjelentősebb *Miroslavljevo jevanđelje* (Miroslav evangéliuma[29]) Ekkortól két egyidejű folyamat indul el: egyrészt a beszélt nyelv a maga természetes módján fejlődik és nyelvjárások alakulnak ki, másrészt az írástudók a nyelv sztenderdizálására törekednek. Tulajdonképpen a szerb irodalmi nyelv több sztenderdizáláson ment keresztül a történelem során.

Az első sztenderdizálások

Az első sztenderdizálás a 13. század elején, az első szerb király, I. Stefan Nemanjić uralma alatt valósul meg. Ezt a király testvére, Rastko Nemanjić (ismertebb nevén Szent Száva), a független szerb ortodox egyház megalapítója végzi el, 1220 körül. Ekkor a szerb nyelv írása megváltozik, eltávolodik az addig használt óegyházi szláv nyelvétől, ezáltal jobban megfelel a közben végbement fonetikai változásoknak. Az így keletkezett nyelvváltozatot szerb-szláv nyelvnek nevezik, írását pedig raškai[30] írásnak. Nyelvi szempontból Szent Száva legjellegzetesebb műve a *Karejski tipik* (Karüeszi[31] tipikon[32]). Ugyanezen a nyelven íródik a 14. század első felében keletkezett *Dušanov zakonik* (Dusán-törvénykönyv) (1349–1354).[33]

A Dusán-törvénykönyv

A következő nyelvi reform már a Török Birodalomnak való behódolás után, Stefan Lazarević 1393 és 1427 közötti uralkodása alatt megy végbe, 1400 körül. Ezt egy bolgár írástudó, Filozófus Konsztantin vezette iskolában hajtják végre, a Manasija kolostorban, amely a Resava folyó partján fekszik. A resavai iskola reformja archaizáló és a görög nyelv hatása érződik rajta. Tulajdonképpen az akkori bolgár normához közelíti a szerb normát. Ebben a nyelvváltozatban jelenik meg, például, Stefan Lazarević *Slovo Ljubve* (A szeretet szava) (1409) című írása és Filozófus Konsztantin *Žitija despota Stefana Lazarevića* (Stefan Lazarević deszpota élete).

A 16. és a 18. század között a szerb írásbeliség csaknem elhal. A középkori szerb kultúra egyetlen jelentős maradéka a dél-bácskai Beočin kolostorában él tovább. Ide a nyugat-szerbiai Rača kolostorból, a török hódítás elől idemenekült szerzetesek hozzák, akik kéziratok másolásával foglalkoznak. A račaiak legfontosabb képviselője Gavril Stefanović Venclović (1680–1749), akit különös kétnyelvűség jellemez: a szent könyveket a resavai iskola normái szerint írja, de prédikációit a nép nyelvén.

1680 és 1690 között nagyszámú szerb népesség menekül el a török uralom alatt sínylődő Szerbiából a Habsburg Birodalom területére, főleg a mai Vajdaságba és a Bánságba, III. Arsenije Čarnojević (mai szerb nyelven Crnojević) pátriárka vezetése alatt. Az osztrákok megpróbálják a katolikus hitre téríteni a szerbeket, és ugyanakkor egy egységes délszláv nyelvet rájuk kényszeríteni, a Dalmáciában, Boszniában és Szlavóniában virágzó horvát nyelv alapján. Megpróbálják a szerbek iskoláiban használt cirill írást is helyettesíteni a latinnal. Ezt a kísérletet a szerbek vallási és nemzeti létük elleni támadásként értelmezik, és a szerb klérus segítséget kér I. Péter orosz cártól, aki könyveket és tanítókat küld. Abban a tévhitben, hogy az óegyházi szláv nyelv orosz változata régebbi ugyanazon nyelv szerb változatánál, a papság az előbbit veszi át. Ez a nyelvváltozat még ma is a szerb ortodox egyház liturgikus nyelve. Az egyházi nyelv hatására az ekkori világi irodalmi nyelv a vajdasági nyelvjárások, az oroszos óegyházi szláv nyelv és az orosz világi irodalmi nyelv elemeinek keveréke.

Vuk Karadžić reformja

A 19. század első felében korabeli élenjáró bölcsészek, mint a Grimm fivérek, és az osztrák hatalom segítségével, amelyet Jernej Kopitar szlovén nyelvész képvisel, Vuk Stefanović Karadžić alapvetően megreformálja a szerb nyelv normáját. Az 1818-ban először kiadott, de csak 1852-ben széles körben elterjedt *Srpski rječnik* (Szerb szótár) című munkájával, az 1847-ben megjelent Újszövetség-fordításával és más munkákkal megalapozza a mai szerb sztenderd nyelvváltozatot. Ennek alapja Karadžić nyelvjárása, a Délnyugat-Szerbiában is beszélt kelet-hercegovinai nyelvjárás, amely *štokavski*, *ijekavski* kiejtéssel.

Az akkori nyugat-európai romantika hatására, az irodalmi nyelv modelljeként Karadžić a népköltészetet ajánlja és elveti az addigi oroszos normát, amely nem felel meg a szerb nyelv fonetikai és nyelvtani szerkezetének. Ugyanakkor a lehető legjobban leegyszerűsíti a helyesírást, a fonetikai elv alapján.

Horvát irodalmi művek is befolyásolják Karadžić reformját. Egyébként tevékenysége nagyjából egybeesik a horvát nyelv sztenderdizálásával, amelyet ugyancsak az *ijekavski štokavski* nyelvjárásra alapoznak. Sőt, közvetlen egyeztetések is történnek a két nyelvi norma kidolgozói között, például az úgynevezett „Bécsi megegyezés”-ben, amelyet hét horvát és szerb értelmiségi (köztük Vuk Karadžić is) ír alá 1850-ben, Franc Miklošič szlovén nyelvész kezdeményezésére.[34]

Később a vajdasági és a szerbiai polgárság *ekavski* kiejtése is meghonosul a sztenderdben, sőt túlnyomó lesz, de nem iktatja ki az *ijekavski* kiejtést. A Karadžić-féle sztenderdet 1868-ban hivatalosan is bevezetik Szerbiában.

A sztenderdizálástól napjainkig

Ettől az időszaktól fogva – egészen a mai napig – a nyelvészet és a politika tere egybefonódik. Időszakról időszakra a szerb és a horvát nyelv közötti viszony a kettő egysége és különálló jellege között ingadozik, a beszélőik által átélt történelmi eseményektől függően.

A 19. század közepétől kezdve a szerbek is egyre inkább használják a latin írás horvát változatát. Đura Daničić ettől valamivel eltérő latin ábécével kezdi szerkeszteni a csak az 1970-es években befejezett *Jugoszláv tudományos és művészeti akadémia szótár*át.

A szerb és a horvát nyelv közötti közeledés folytatódik az első világháború után, ezúttal a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság keretén belül, amelyből később Jugoszlávia lesz. Ez az állam a háborúban győztes Szerbia égisze alatt keletkezett, és a belgrádi hatóságok megpróbálják uralkodóvá tenni a szerbhorvát nyelv eszméjét.

A háború utáni kommunista Jugoszláviában, a horvát és a szerb nyelv egymáshoz közelítése a párt- és állampolitika részévé válik, mint ahogy az 1954-ben elfogadott „Újvidéki megegyezés”-ből is kitűnik.[35] Ezt 25 nyelvész és író írja alá, 18 szerb és hét horvát. Abban egyeznek meg, hogy a szerbek, horvátok, montenegróiak és bosnyákok közös nyelve a szerbhorvát, amit horvátszerbnek is lehet nevezni, és amelynek két irodalmi változata van, a szerb és a horvát. Ugyanakkor elhatározzák egy közös szótár kiadását is.

Ebben az időszakban a szerb nyelv részben eltávolodik Karadžić ma már falusiasnak ható nyelvezetétől. Az urbanizáció velejárójaként elterjed egy ún. „belgrádi stílus”.

Jugoszlávia szétesése után a szerb és a horvát nyelv újra eltávolodnak egymástól. A szerbben ez úgy nyilvánul meg, hogy az irodalmi nyelvbe visszakerülnek az egyházi nyelvezet egyes elemei. Ami az írást illeti, jelenleg a cirill ábécét kötelező használni a hivatalos dokumentumokban, de nem hivatalosakban a cirill és a latin írást egyaránt használják.

Vuk Karadžić. *Szerb szótár*. 1818

1997-ben megalakult *A szerb nyelv sztenderdizálásának a tanácsa*, amely a szerbhorvát sztenderd helyettesítésén dolgozik anélkül, hogy purizmust gyakorolna a horvát szavakkal szemben, melyeket jövevényszavaknak tekint.[36] Ugyanakkor támogatja a cirill ábécé használatát, melyet a latin ábécéje veszélyeztet, és szorgalmazza a növekvő számú anglicizmusok helyettesítését szerb szavakkal.[37]

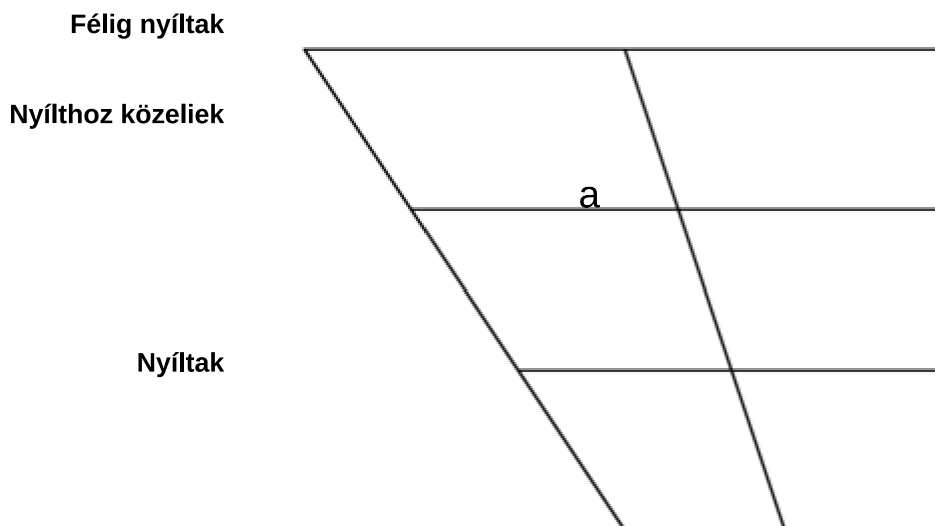
Hangtan

Ez a szakasz röviden foglalja össze a szerb nyelv fonológiai, fonetikai és prozódiai vonásait.[38]

Magánhangzók

A szerb nyelv öt magánhangzó fonémával rendelkezik:

Nyíltság	**Elöl képzettség**				
	Elöl képzettek	**Félig elöl képzettek**	**Középen képzettek**	**Félig hátul képzettek**	**Hátul képzettek**
Zártak	i				u
Zárthoz közeliek					
Félig zártak	e				o
Közepesek					

Mássalhangzók

A szerb fonémák között 25 mássalhangzó van:

	Bilabiális hang	Labio-dentális hang	Alveoláris hang	Posztalveoláris hang	Alveolo-palatális hang	Palatális hang	Veláris hang
Okkluzíva	p b[39]		t d				k g
Affrikáta			t͡s	t͡ʃ d͡ʒ	t͡ɕ d͡ʑ		
Frikatíva		f	s z	ʃ ʒ			x
Approximáns		ʋ				j	
Tremuláns			r				
Laterális approximáns			l			ʎ	
Nazális	m		n			ɲ	

Megjegyzések:

1. A magyar nyelvtől eltérően, az *r* szótagalkotó is lehet, két mássalhangzó között vagy szó elején, mássalhangzó előtt. Ilyenkor kiejtése erősebben pergetett magyar [r]: *p**r**st* ’ujj’, ***r**vanje* ’birkózás’. Ugyaníg nyilvánul meg az **r** a francia nyelvből átvett mássalhangzó + **re** csoportra végződő szavakban is, pl. *žanr* ’nem, zsáner’, *masakr* ’tömeggyilkosság’.
2. Az /n/ palatális vagy veláris hang előtt [ŋ]-ként realizálódik: *Anka*, *tango*.

Kiejtés és írás

Cirill írás	Cirill betű neve	Latin átírás	Magyar átírás	Fonetikai átírás	Kiejtés, megközelítően mint
А, а	а	***A, a***	á	[a]	röviden ejtett 'á';[40] **á**ru
Б, б	бе	***B, b***	b	[b]	**b**or
В, в	ве	***V, v***	v	[ʋ]	**v**ár
Г, г	ге	***G, g***	g	[g]	**g**áz
Д, д	де	***D, d***	d	[d]	**d**óm
Ђ, ђ	ђе	***Đ, đ***	gy	[d͡ʑ]	**dzs** és **gy** között
Е, е	е	***E, e***	e	[e]	rövid zárt e, mint egyes magyar nyelvjárásokban
Ж, ж	же	***Ž, ž***	zs	[ʒ]	**zs**ivaj
З, з	зе	***Z, z***	z	[z]	**z**aj
И, и	и	***I, i***	i	[i]	**i**ng
Ј, ј	је	***J, j***	j	[j]	**j**el
К, к	ка	***K, k***	k	[k]	**k**ör
Л, л	ле	***L, l***	l	[l]	**l**iba
Љ, љ	ље	***Lj, lj***	j, ly	[ʎ]	lágy /l/[41]
М, м	ме	***M, m***	m	[m]	**m**ák
Н, н	не	***N, n***	n	[n]	**n**ő
Њ, њ	ње	***Nj, nj***	ny	[ɲ]	**ny**er
О, о	о	***O, o***	o	[o]	**o**rszág
П, п	пе	***P, p***	p	[p]	**p**iros
Р, р	ре	***R, r***	r	[r]	**r**ózsa
С, с	се	***S, s***	sz	[s]	**sz**ék
Т, т	те	***T, t***	t	[t]	**t**alp
Ћ, ћ	ће	***Ć, ć***	ty	[t͡ɕ]	**cs** és **ty** között
У, у	у	***U, u***	u	[u]	**u**grik
Ф, ф	фе	***F, f***	f	[f]	**f**öld
Х, х	ха	***H, h***	h	[x]	te**ch**nika
Ц, ц	це	***C, c***	c	[t͡s]	**c**ég
Ч, ч	че	***Č, č***	cs	[t͡ʃ]	**cs**ap
Џ, џ	џе	***Dž, dž***	dzs	[d͡ʒ]	mene**dzs**er
Ш, ш	ша	***Š, š***	s	[ʃ]	**s**ajt

Megjegyzések:

1. A **v** betű nem az /f/ zöngés párját írja át, hanem a labio-dentális approximáns /ʋ/-t, amely semleges a zöngésség szempontjából. Nem vált [f]-re zöngétlen mássalhangzó előtt (példa:

ovca [oʊt͡sa] ’juh’), és előtte lehet úgy zöngétlen, mint zöngés mássalhangzó: *tvoje* ’tiéd’ (semlegesnem), *dvoje* ’ketten’.
2. A szerb nyelvet hagyományosan az úgy átalakított ciril ábécével írják, hogy mindegyik beszédhangnak csak egy betű feleljen meg. Ezt az ábécét használják az összes hivatalos dokumentumban Szerbiában és a bosznia-hercegovinai Szerb Köztársaságban. A diakritikus jelekkel is ellátott latin ábécében két írásjelet is használnak némely beszédhang átírására. Ez az abécé túlnyomó a nem hivatalos szövegekben, és használata egyre inkább terjed.[36] Például az országos terjesztésű napilapok többsége ezt használja, és csak kettő a ciril ábécét.[42]
3. A szerb helyesírás a fonematikus elven alapszik, amely odáig megy, hogy az idegen személyneveket is úgy írják, ahogy szerbül ejtik, beleértve amikor a latin ábécét használják. Például Shakespeare nevét *Шекспир*-nek vagy *Šekspir*-nek írják.[42] Vannak azonban eltérések is a fonematikus elv alkalmazásától (lásd a következő szakaszt).

Hangváltozások

Mássalhangzó-hasonulás

Ha egy toldalék szóhoz való hozzátevésekor vagy összetett szó keletkezésekor egy zöngés és egy zöngétlen mássalhangzó találkozik, az első a másodikhoz hasonul. Ilyképpen:[43]

a zöngés *b*, *g*, *d*, *đ*, *z*, *ž*, *dž* magánhangzókból
zöngétlen *p*, *k*, *t*, *ć*, *s*, *š*, *č* lesz, és fordítva.

Példák:

- zöngés > zöngétlen: a *ro**b*** ’rab’ főnévből, a *-stvo* képzővel a *ro**p**stvo* ’rabság’ főnév keletkezik;
- zöngétlen > zöngés: *s Bogom* ’Istennel’ > *zbogom* ’Isten veled/magával/önnel’.

Olyan hasonulás is előfordul, amely a képzés helyének a változásában áll. Például **s** **š**-re vált **ć**, **dž**, **č**, **đ**, **lj** és **nj** előtt: *paziti* ’figyel > *pažljiv* ’figyelmes’, *nositi* ’visel’ > *nošnja* ’viselet’. Egy másik mássalhangzó, az **n**, **m**-re vált **b** előtt: *stan* ’lakás’ (a helyiség) > *stambeni* ’lakásügyi’.

A fonematikus elv alapján a mássalhangzó-hasonulásokat a szerb írás általában visszaadja, de vannak kivételek. Például nem tükrözi szó végén (*Šef* [ˈʃeːv] *bi voleo da radimo* ’A főnök azt szeretné, ha dolgoznánk’, *Ostao je bez* [bes] *kaputa* ’Kabát nélkül maradt’), a **d**-re végződő előképzők és az **s**-szel kezdődő szavak között (*predsednik* ['pretsednik] ’elnök’), szerb előképzővel viszonylag nem régen ellátott idegen szavakban (*podtekst* ['pottekst] ’alszöveg’), viszonylag nem régen átvett idegen szavakban *dragstor* ['drakstor] ’drogéria’.

Mássalhangzó kiesése

Amikor szóképzéskor, szóösszetételkor vagy ragozáskor két azonos mássalhangzó kerül egymás mellé, általában az egyik kiesik. Gyakran fordul elő, hogy az azonosság hasonulás következménye. Példák:

- előképző és szó között: *bez stida* ’szégyen nélkül’ > **besstidan*[44] > *bestidan* ’szégyentelen’;
- összetett szó elemei között: : *pet* ’öt’ + *deset* ’tíz’ > **peddeset* > *pedeset* ’ötven’;
- szó és utóképző között: *Rus* ’orosz’ (főnév) + *-ski* > **russki* > *ruski* ’orosz’ (melléknév), *vest* ’hír’ + *-nik* > *vesnik* ’hírmondó’;
- rag hozzáadásakor: *otac* ’apa’ + *-a* > **otca* > *oca* ’az apa (vmije/vkije)’ (birtokos eset).

Van írásban nem tükrözött mássalhangzó-kiesés is, általában viszonylag nem régen képzett szavakban:

- szerb előképzővel: *preddržavni* ['predrʒavni] ’államalakulás előtti’;
- idegen előképzővel: *transsibirski* ['transibirski] ’transzszibériai’;
- szerb utóképzővel: *azbest* + *-ni* > *azbestni* ['azbesni] „azbesztből való”.

Palatalizáció

Toldalékoláskor sokszor előfordul, hogy a toldalék előtti mássalhangzó palatalizálódik, olyan értelemben, hogy képzési helye a szájpadlás legmasabb része felé tolódik. Gyakoribb esetek:

- *E* előtt a *k*, a *g* és a *h* posztalveolárisokká válnak:[45]
  - *k* > *č* – *vojni**k*** ’katona’ > *vojni**č**e!* (megszólító eset)
  - *g* > *ž* – *dru**g*** ’társ’ > *dru**ž**e!*
  - *h* > *š* – *du**h*** ’lélek’ > *du**š**e!*
- *I* előtt ugyanazok a mássalhangzók alveolárisok lesznek:[45]
  - *k* > *c* – *radni**k*** ’munkás’ > *radni**ci*** ’munkások’
  - *g* > *z* – *sna**g**a* ’erő’ > *sna**zi*** ’az erőnek’
  - *h* > *s* – *siroma**h*** ’segény’ > *siroma**si*** ’szegények’
- A *j* előtti változást lágyításnak is nevezik. Ennek következtében:[43]
  - a *d* és a *t* alveolo-palatálisokká válnak: *d* > *đ*, *t* > *ć*
  - az *l* és az *n* palatálisok lesznek: *l* > *lj*, *n* > *nj*
  - a *z* és a *s* posztalveolárisokba mennek át: *z* > *ž*, *s* > *š*

Néhány példa a lágyításra: *tvr**d*** ’kemény’ > *tvr**đ**i* ’keményebb’, *lju'**t*** ’mérges’ > *lju**ć**i* ’mérgesebb’, *br**z*** ’gyors’ > *br**ž**i* ’gyorsabb’.

L ~ *o* váltakozás

A szerb nyelv története során egyes esetekben az [l] mássalhangzó [o]-vá fejlődött, de bizonyos grammatikai alakokban ez visszaváltt [l]-re.

Ez történik például az *-ao*-ra és az *-eo*-ra végződő főnevekkel és melléknevekkel, valamint az *-o* végű igékkel (a cselekvő melléknévi igenév alakja) (pl. *posa**o*** ’dolog’, *vese**o*** ’vidám’, *radi**o*** ’dolgozott’). Ez az *o* *l*-re vált, amikor nincs szó végén: a *pos**l**a* birtokos esetű alak, a *vese**l**a* és a *radi**l**a* nőnemű alakok.

Ez a váltakozás bizonyos szavak belsejében is előfordul, például a *-lac* képzővel ellátottakéban, amelyekben az **l** csak az alanyeset egyes szám és a birtokos eset többes szám alakban van meg, a többi esetalakban **o** lesz: *nosilac* ’viselő’, *nosilaca* ’a viselők (vmije/vkije)’, viszont *nosioca* ’a viselő (vmije/vkije)’, *nosioci* ’viselők’ stb.

A ~ ∅ váltakozás

A szerb nyelvre nem jellemző szó végi mássalhanzó-csoport tagjai közé általában az **a** magánhangzó kerül, például a hímnemű főnevek és melléknevek alanyeset, egyes számú alakjába, amelynek nulla ragja van, és ilyen mássalhanzó-csoporttal végződne. Ilyen szó például a *borac* ’harcos’. Ragozásakor az **a** eltűnik ott, ahol a szóban forgó mássalhanzó-csoport kiejtését egy őt követő magánhangzó könnyíti meg. Ilyképpen például ennek a szónak a birtokos eset és tárgyeset egyes számú alakja *borca*.

Az **a** olyan elöljárószó és szó közé is beékelődik, amelyek együtt olyan hangtani szót alkotnának, amely nehezen kiejthető mássalhangzó-csoporttal kezdődne. Például a *s* ’-val/-vel’ elöljárónak *sa* az alakja olyan szó előtt, mint *škola*: *sa školom* „az iskolával”.

Az **a** megjelenik esetalakokat megkülönböztető funkcióval is. Ez különbözteti meg a mássalhangzó-csoportra végződő tövű nőnemű főnevek alanyeset egyes számú alakját a birtokos eset többes számú alakjuktól [*sestra* ’nővér’ – *sest**a**ra* ’a nővérek (vmije/vkije)’] és az alanyeset egyes számban ilyen **a**-val rendelkező hímnemű főnevek birtokos eset egyes számú alakját a birtokos eset többes számú alaktól [*borca* ’a harcos (vmije/vkije)’ – *bor**a**ca* ’a harcosok (vmije/vkije)’]. Ez az **a** van meg az olyan hímnemű jövevényszavak birtokos eset többes számú alakjában is, amelyeknek nincs meg az alanyeset egyes számú alakjában, bár két mássalhangzóra végződnek: *student* ’egyetemista’ – *studenta* ’az egyetemista (vmije/vkije)’ – *studenata* ’az egyetemisták (vmije/vkije)’.

Szó végéhez hozzáadott magánhangzók

Egyes szavaknak két alakja van, az egyik mássalhangzóra végződik, a másikban ehhez hozzá van adva egy magánhangzó:

1. időhatározószók: *kad(a)* ’mikor’;
2. a *nek(a)* ’hogy, hadd’ kötőszó;
3. a melléknevek, névmások és számnevek hímnem birtokos eset egyes számú alakja: *dobrog(a)* ’a jó (vmije/vkije)’, *mog(a)* ’az én vmim/vkim’, *svakog(a)* ’mindegyik (vmije/vkije)’, *jednog(a)* ’egy / az egyik (vmije/vkije)’;
4. az előzőek hímnem részes és határozói esetű alakja:

   - **e** az *-om* ragváltozathoz illesztve: *dobrom(e)* ’a jónak’, *o dobrom(e)* ’a jóról’;
   - **u** az *-em* ragváltozathoz illesztve: *vašem(u)* ’a ti vmi/vkijének, a tiéteknek’, *o vašem(u)* ’a ti vmi/vkijéről, a tiétekről’.

A szó végéhez hozzáadott magánhangzó nem kötelező az 1. és a 2. esetben, de olykor kötelezővé válik a többi esetben, mégpedig a főnévként használt melléknevek és a determinánsként is használható névmások hímnem birtokos eset egyes számú alakjában: *Obraćam se dobrim ljudima, a ne **lošima*** ’A jó emberekhez szólok, nem a rosszakhoz’, *U jednim slučajevima uspeva, u **drugima** ne* ’Egyes esetekben sikerül, másokban nem’.

Magánhangzó-elhasonulás

A hímnemű főnevek eszközhatározói esetének egyes számban két ragváltozata van, *-om* és *-em*. Az *-om* változat más tővégi mássalhangzók után jelenik meg, mint **c**, **z**, **č**, **dž**, **š**, **ž**, **ć**, **đ**, **nj**, **j** és **lj**, például a *sa čovekom* ’az emberrel’ szóban. Az *-em* változatot szabályszerűen az említett mássalhangzók után használják (például a *bičem* ’ostorral’, *s mišem* ’az egérrel’, *spanaćem* ’spenóttal’, *s kraljem* ’a királlyal’ szavakban), de ha ilyen mássalhangzó előtt **e** van, általában a ragbeli **e** elhasonul tőle, és **o**-ba megy át, olyan szavakban, mint *mesecom* ’a holddal’, *s Bečom* ’Béccsel’ *s koledžom* ’a kollégiummal’, *s muzejom* ’a múzeummal’.

Hangsúly

A szerb nyelvben a hangsúly nemcsak erősségi (mint a magyarban), hanem egyben zenei is, azaz a hangsúlyozott magánhangzót a hanglejtés egy tónussal feljebb vagy lejjebb viszi a szó többi magánhangzójához képest.

A hanglejtés ereszkedő vagy emelkedő volta és a magánhangzó rövidsége vagy hosszúsága négyféleképpen társulhatnak, négyféle hangsúlyt határozva meg:[46]

- hosszú ereszkedő: *pîvo* ’sör’;
- hosszú emelkedő: *písati* ’ír’;
- rövid ereszkedő: *vȅtar* ’szél’;
- rövid emelkedő: *òtac* ’apa’.

Szokás szerint a hangsúlyt írásban csak a nyelvészeti munkákban, a szótárakban és a nyelvtankönyvekben jelölik, valamint akkor, amikor összetéveszthetők olyan szavak, amelyeket csak a hangsúly jellege vagy helye különbözteti meg. Ilyenek például a *grâd* ’város’ és a *grȁd* ’jégeső’ szavak. A hangsúly egyazon szó grammatikai alakjait is megkülönböztetheti: *ȉmena* ’a név (vmije)’ vs. *imèna* ’nevek’ vs. *iménā* ’a nevek (vmije)’ (lásd még A melléknevek ragozása).

A hangsúly helyét és jellegét a következő szabályok határozzák meg:

1. Többszótagú szavakban a hangsúly akármelyik szótagon lehet, az utolsón kívül. Ez az idegen szavakra is vonatkozik. Az olyan szavak esetében, amelyeket eredeti nyelvükben az utolsó szótagon hangsúlyoznak, a szerbben a hangsúly az utolsó előtti szótagra esik: Marseille (szerbül átírva *Marsej*) kiejtése ['mar.sej].
2. Az egyszótagú szavak hangsúlya csak ereszkedő lehet: rövid (*kȍnj* ’ló’) vagy hosszú: *znâm* ’tudok/tudom’.
3. Többszótagú szavakban ereszkedő hangsúly csak az első szótagon lehet.

Hangsúlytalan magánhangzó is lehet rövid vagy hosszú. A hosszúkat ¯-vel jelölik (nem szokványos írásokban). (*žèna* ’nő’ – *žénā* ’a nők vmije/vkije’). Hangsúlytalan hosszú szótag csak hangsúlyos szótag után következhet.

Bizonyos szavakat, az úgynevezett simulószókat vagy *klitikumokat* általában nem hangsúlyozzák. Ilyen a viszonyszók többsége. Egyesek hangsúlyos szó után *(enklitikumok)*, mások ilyen szó előtt állhatnak *(proklitikumok)*. Az első csoporthoz tartozik a *li* kérdő partikula, a személyes névmások rövid alakjai [például *ga* ’őt’ (hímnem), *mi* ’nekem’], a *se* visszaható névmás, a segédigék rövid alakjai, például *ću* ’fogok’, a jövő időé. A második csoportban az egyszótagú és némely kétszótagú elöljárószó, és a *ne* tagadó partikula van. Hangsúlytalan szó egyetlen hangtani szót alkot az előtte, illetve az utána álló hangsúlyos szóval.

Vannak olyan esetek, amikor ilyen szóban a hangsúly az előtté álló, egyébként hangsúlytalan szóra kerül:

- az elöljárókra a *ja* ’én’ névmás előtt, eszközhatározói esetben: *sȁ mnom* ’velem’;
- a tagadó partikulára, olyan ereszkedő hangsúlyos igealakok előtt, amelyekben ez az első szótagon van: *dâm* ’adok/adom’ – *nè dām* ’nem adok/adom’.

Grammatika

Grammatikai szerkezetére nézve a szerb az ún. flektáló *(hajlító-ragozó)* típusú (közelebbről: *szintetikus → flektáló → fuzionális)* nyelvek közé tartozik, ami azt jelenti, hogy a ragozás (flexió) során egyetlen morféma több nyelvtani kategóriát is kifejezhet.[47]

A legtöbb indoeurópai nyelvhez hasonlóan a szerbben is megvan a nyelvtani nem (hím-, nő- és semlegesnem) és az elöljárószók használata.

Alaktan

A főnév

A főnevek neme és száma

A **hímnemű** főnevek többségét arról lehet felismerni, hogy alanyeset egyes számú akakjuk mássalhangzóra végződik, pl. *jele**n*** ’szarvas’. Ugyancsak hímneműek az *-ao*-ra és az *-eo*-ra végződő szavak, amelyek **o**-ja valamikor **l** volt (lásd fentebb L ~ o váltakozás): *orao* ’sas’, *pepeo* ’hamu’. Ezek alanyeset többes számú alakja *-i*-re végződik: *jeleni* ’szarvasok’. A hímnemű egyszótagú szavakban és sok kétszótagú szóban az *-ov-* (posztalveoláris, alveolo-palatális vagy palatális mássalhangzó után *-ev-*) képző van az *-i* előtt: *stan**ov**i* ’lakások’ *orl**ov**i* ’sasok’, *mu**že**vi* ’férfiak’. Vannak a nőnemre jellemző *-a* végződésű hímnemű főnevek is: keresztnevek (*Nikol**a***), foglalkozásnevek (*sudij**a*** ’bíró’), de ezekkel is hímnemben történik az egyeztetés.

A **nőnem** jellegzetes végződése alanyeset egyes számban *-a* (*ruk**a*** ’kéz’), de vannak mássalhangzóra végződő nőnemű szavak is: *rados**t*** ’öröm’, *stva**r*** ’dolog’. Az *-a* végződésűek alanyeset többes számban *-e*-re végződnek (*ruk**e*** ’kezek’), a mássalhangzósok pedig *-i*-re: *radost**i*** ’örömök’, *stvar**i*** ’dolgok’.

A **semlegesnem** az alanyeset egyes számban *-o*-ra (az *-ao* és az *-eo*-sokon kívül) vagy *-e*-re végződő élettelenek megnevező szavaké: *kol**o*** ’kör’, *polj**e*** ’mező’. Alanyeset többes számban *-a*-ra végződnek: *kol**a*** ’körök’, *polj**a*** ’mezők’.

Egyes és többes számon kívül a szerb nyelvben vannak a kettős számnak is maradványai. Ezt a *dva* ’kettő’ (hímnem és semlegesnem) *dve* ’kettő’ (nőnem), *tri* ’három’, *četiri* ’négy’, *oba* ’mindkettő’ (hn. és sn.) és *obe* ’mindkető’ (nn.) számnevek követelik meg. Kettős számban a hímnemű és a semlegesnemű szavak alanyesetének a ragja *-a* (azonos az birtokos eset, egyes szám ragjával), a nőneműeké pedig *-e* (azonos az alanyeset többes szám ragjával). Példák: *dva **metra*** ’két méter’, *obe **mačke*** ’mindkét macska’.

Főnévragozás

A főnevek hét esetben állhatnak és három vagy négy ragozási osztályba vannak csoportosítva az alanyeset egyes számú alakjuk végződése szerint.[48] Az első osztály a hímneműeké (az *-a*-ra végződőeken kívül) és a semlegesneműeké. A második osztály az *-a* végződésű nőnemű és hímnemű főneveket foglalja magába. A mássalhangzóra végződő nőneműek a harmadik osztályt alkotják. Van számos rendhagyó ragozású főnév is.

Íme három szabályos ragozású főnév, az első két, a legtöbb főnevet tartalmazó ragozási osztályból:[49]

Nyelvtani eset	1. osztály				2. osztály	
	Hímnem		Semlegesnem		Nőnem	
	egyes szám	többes szám	egyes szám	többes szám	egyes szám	többes szám
Alanyeset	*jelen* 'szarvas'	*jelen**i***	*kol**o*** 'kör'	*kol**a***	*žen**a*** 'nő'	*žen**e***
Birtokos eset	*jelen**a***	*jelēn**ā***	*kol**a***	*kol**ā***	*žen**ē***	*žén**ā***
Részeshatározói eset	*jelen**u***	*jelen**ima***	*kol**u***	*kol**ima***	*žen**i***	*žen**ama***
Tárgyeset	*jelen**a***	*jelen**e***	*kol**o***	*kol**a***	*žen**u***	*žen**e***
Megszólító eset	*jelen**e**!*	*jelen**i**!*	*kol**o**!*	*kol**a**!*	*žen**o**!*	*žen**e**!*
Eszközhatározói eset	*jelen**om***	*jelen**ima***	*kol**om***	*kol**ima***	*žen**om***	*žen**ama***
Határozói eset	*o jelen**u***	*o jelen**ima***	*o kol**u***	*o kol**ima***	*o žen**i***	*o žen**ama***

Megjegyzések:

1. A hímnemű élőlények neveinek tárgyeset egyes számú alakja azonos a birtokos eset egyes számú alakjával, miközben a hímnemű életteleneké az alanyeset egyes számú alakjával azonos. Például miközben a *jelen* 'szarvas' tárgyeset egyes számban *jelena* 'szarvast' az *izvor* 'forrás' szó ugyanabban az esetben *izvor* 'forrást'.[50]
2. A növényneveket és az élőket megnevező kollektív főneveket, például *narod* 'nép' és *čopor* 'nyáj', úgy ragozzák, mint az életteleneket.
3. A birtokos eset többes szám ragja hosszú *-a*. Ez különbözteti meg a hímneműek és a semlegesneműek birtokos eset többes számú alakját a birtokos eset egyes számútól, valamint a nőneműek birtokos eset többes számú alakját az alanyeset egyes számútól.
4. A posztalveoláris, alveolo-palatális vagy palatális mássalhangzóra végződő tövű hímnemű főnevek eszközhatározói esete *-em* ragos, megszólító esetük pedig *-u* ragos: *nož**em*** 'késsel', *prijatelj**u**!* 'barátom!'
5. Egyes hímneműek (például sok népnév) egyes számú alakja az *-in* képzővel végződik, és ehhez adják hozzá az esetragokat, de többes számban ez a képző nincs meg. Példa: *Srbin* 'szerb (férfi)' – *Srbina* 'a szerb (vmije/vkije)' – *Srbi* 'szerbek' – *Srba* 'a szerbek (vmije/vkije)'.
6. Az *-e* végződésű semlegesneműek között vannak olyanok, amelyek töve és legtöbb esetragja közé az *-n-* vagy a *-t-* mássalhangzó kerül. Ez többes számban minden esetre vonatkozik, egyes számban pedig a birtokos, a részes, az eszköhatározói és a határozói esetre. Példák: *ȉme* 'név' – *imè**n**a* 'nevek', *uže* 'kötél' – *uže**t**a* 'a kötél (vmije)'. A mai nyelvben a *-t-*-s főnevek többes számát inkább az ezekből képzett kollektív főnév fejezi ki, amely hímnemű. Ilyen például az *uže*-ból képzett *užad* 'kötélzet, kötelek'.
7. A mássalhangzó csoportra végződő tövű *-a* végződésű nőneműek birtokos eset többes számú alakjában a csoport mássalhangzói közé *-a-* kerül [pl. *pesma* 'ének' – *pesama* 'az énekek (vmije)'], de sok ilyen főnévben, főleg idegen eredetűekben az *-a-* nincs meg, és birtokos eset többes számú alakjuk *-i* ragos: *molba* 'kérelem' – *molbi* 'a kérelmek (vmije)', *bomba* – *bombi* 'a bombák (vmije)'.
8. A *-ska*, *-čka* vagy *-ška* végződésű ország- és régiónevek eredetileg nőnemű melléknevek, ezért részes és határozói esetük olyan, mint ezeké: *Francuska* 'Franciaország' – *Francuskoj* 'Franciaországnak' – *u Francuskoj* 'Franciaországban'.

A harmadik ragozási osztályhoz tartozó főnév:

Eset	Egyes szám	Többes szám
A.	*reč* ’szó’	*reč**i***
B.	*reč**i***	*reč**i***
R.	*reč**i***	*reč**ima***
T.	*reč*	*reč**i***
M.	*reč**i***	*reč**i***
E.	*reč**ju*** vagy *reč**i***	*reč**ima***
H.	*reč**i***	*reč**ima***

Az esetalakok használata

- Az alanyeset, mint a magyar nyelvben, a mondat alanyának az esete, valamint a mondaton kívül használt főneveké, például címekben és feliratokban.
- Az elöljáró nélkül használt birtokos eset főleg a birtokost kifejező jelzőjé, különböző elöljárokkal pedig többféle más jelzőké és határozóké.
- Az elöljáró nélküli részes eset a részeshatározót fejezi ki, de kifejezhet mozgás célpontját kifejező helyhatározót is, főleg a *k(a)* és a *prema* ’felé’ elöljárókkal.
- A tárgyeset csak elöljáró nélkül fejezi ki a tárgyat, mert elöljárókkal is használják, és ilyenkor egyes határozókat fejez ki, mint például a hely felé való mozgást kifejező igéknek alárendelt helyhatározót: *On ide u grad* ’A városba megy’.
- A megszólító esetű főnévnek nincs mondattani funkciója, csupán a megszólított vkit/vmit fejezi ki.
- Az eszközhatározói eset csak elöljáró nélkül fejezi ki az eszközt (pl. *nožem* ’késsel’), de a *s(a)* elöljáróval a társhatározó esete (pl. ***sa** suprugom* ’a feleséggel’), más elöljárókkal vagy elöljáró nélkül pedig másféle határozókat is kifejez.
- A határozói eset mindig elöljáróval használatos. Főleg a nem hely felé való mozgást kifejező igék helyhatározójának az esete: *On živi u gradu* ’A városban él’. Másféle határozót is kifejez, például az *o* elöljáróval a magyar ’-ról/-ről’ ragos képes helyhatározó megfelelőjét: *o jelenu* ’a szarvasról’.

A melléknév

Melléknév-kategóriák

A szerb nyelvben vannak:

- minősítő melléknevek:[51] *dobar* ’jó’;
- viszonyító melléknevek:[52] *jutarnji* ’reggeli’;
- birtokos melléknevek:[53] *čovekov, -a, -o* ’az ember (vmije/vkije)’, *babin, -a, -o* ’a nagymama (vmije/vkije)’. Ezek főnevekből képzettek, hímneműekhez az *-ov/-ev*, nőneműekhez az *-in* képző hozzáadásával.

Rövid alak és hosszú alak

A mellékneveknek kétféle formája létezik, a rövid és a hosszú. A rövidre a hímnemben mássalhangzóra végződő alanyeset egyes számú alak jellemző. A hosszú a rövid alakhoz hozzáadott *-i*-vel képződik: *bogat* > *bogat**i*** ’gazdag’. Ezek esetében a rövid alak határozatlan, a hosszú pedig határozott. Ennek a magyarban a határozott névelővel használt melléknév felel meg. Példák szövegkörnyezetben: *Videsmo tu dva čoveka, jedan je bio* ***siromašan****, a drugi –* ***bogat; siromašni*** *je ćutao, dok je* ***bogati*** *mnogo pričao.* ’Láttunk itt két embert, az egyik **szegény** volt, a másik **gazdag**; **a szegény** hallgatott, viszont **a gazdag** sokat beszélt’.[54]

A birtokos mellékneveknek csak rövid alakja van (*bratov* ’a fivér (vmije/vkije)’), a *-ski*, *-nji* és *-ji*-re végződőeknek pedig csak hosszú. Ide tartoznak általában a viszonyító melléknevek, pl. *beogradsk**i*** ’belgrádi’, valamint a minősítő melléknevek középfokú és felsőfokú alakja (lásd a következő szakaszt). A csak rövid és a csak hosszú alakú mellékneveket határozatlanokként is, és határozottakként is használják.

Fokozás

A középfokot a következő végződésekkel fejezik ki:

- *-ji*, *-ja*, *-je*, amely a melléknév végső mássalhangzóját palatalizálja:
  - egy szótagú, hosszú magánhangzós melléknevek: *mlad* ’fiatal’ > *mla**đi*** ’fiatalabb’;
  - két szótagú, *-ak*, *-ek*, *-ok* végű melléknevek: *kratak* ’rövid’ > *kra**ći***;
- *-iji*, *-ija*, *- ije*:
  - egy szótagú, rövid magánhangzós melléknevek: *star* ’öreg’ > *star**iji***
  - két és több szótagú melléknevek: *hrabar* ’bátor’ > *hrabr**iji*** ’bátrabb’, *jednostavan* ’egyszerű’ > *jednostavn**iji***;
- *-ši*, *-ša*, *-še* – három egy szótagú melléknév: *lep* ’szép’ > *lepši*, *lak* ’könnyű’ > *lakši*, *mek* ’puha’ > *mekši***.**[55]

Rendhagyóan fokozzák a következő mellékneveket:

- *dobar – bolji* ’jobb’;
- *mali – manji* ’kisebb’;
- *veliki – veći* ’nagyobb’;
- *zao – gori* ’rosszabb’.

Alanyesetű főnév vagy névmás összehasonlítására más főnévvel/némvással kétféle összehasonlító szerkezet van:

- az *od* elöljáróval + birtokos esetű főnév/névmás: *Jagode su skuplje* ***od malina*** ’Az eper drágább a málnánál / mint a málna’;
- a *nego* kötőszóval + alanyesetű főnév/névmás: *Jagode su skuplje* ***nego maline***.

Ha a melléknév segítségével két határozót hasonlítanak össze, akkor csak a második szerkezet lehetséges: *U samoposluzi jagode su skuplje nego na pijaci* ’Az önkiszolgálóban az eper drágább, mint a piacon’.

A hasonlító felsőfok alakját a középfokú alak elé tett *naj-* előtaggal képezik: *poznatiji* ’ismertebb’ > ***nâj****poznàtiji* ’a legismertebb’. Az előtag magánhangzója hosszú és mindig hangsúlyos, és ha a melléknév viszonylag hosszú, mint ez a példa, az alapfokú alakja tövén is van hangsúly.

Melléknévragozás

A melléknevek ragozása a következő.[56]

Hosszú alak:

Eset	Hímnem		Semleges nem		Nőnem	
	egyes szám	**többes szám**	**egyes szám**	**többes szám**	**egyes szám**	**többes szám**
A.	*zèlen**ī*** ’a zöld’	*zèlen**ī***	*zèlen**ō***	*zèlen**ā***	*zèlen**ā***	*zèlen**ē***
B.	*zèlen**ōg(a)***	*zèlen**īh***	*zèlen**ōg(a)***	*zèlen**īh***	*zèlen**ē***	*zèlen**īh***
R.	*zèlenōm**(e)***	*zèlen**īm(a)***	*zèlen**ōm(e)***	*zèlen**īm(a)***	*zèlen**ōj***	*zèlen**īm(a)***
T.	*zèlen**ōg(a)*** (élő), *zèlen**ī*** (élettelen)	*zèlen**ē***	*zèlen**ō***	*zèlen**ā***	*zèlen**ū***	*zèlen**ē***
M.	*zèlen**ī***	*zèlen**ī***	*zèlen**ō***	*zèlen**ā***	*zèlen**ā***	*zèlen**ē***
E.	*zèlen**īm***	*zèlen**īm(a)***	*zèlen**īm***	*zèlen**īm(a)***	*zèlen**ōm***	*zèlen**īm(a)***
H.	*o zèlen**ōm(e)***	*o zèlen**īm(a)***	*o zèlen**ōm(e)***	*o zèlen**īm(a)***	*o zèlen**ōj***	*o zèlen**īm(a)***

Rövid alak:

Eset	Hímnem		Semleges nem		Nőnem	
	egyes szám	**többes szám**	**egyes szám**	**többes szám**	**egyes szám**	**többes szám**
A.	*zèlen* ’zöld’	*zelèn**ī***	*zelèn**o***	*zelèn**a***	*zelèn**a***	*zelèn**e***
B.	*zelèn**a***	*zelèn**īh***	*zelèn**a***	*zelèn**īh***	*zelèn**ē***	*zelèn**īh***
R.	*zelèn**u***	*zelèn**īm(a)***	*zelèn**u***	*zelèn**īm(a)***	*zelèn**ōj***	*zelèn**īm(a)***
T.	*zelèn**a*** (élő), *zèlen* (élettelen)	*zelèn**e***	*zelèn**o***	*zelèn**ā***	*zelèn**u***	*zelèn**e***
M.	*zèlen**ī***	*zelèn**ī***	*zelèn**o***	*zelèn**ā***	*zèlen**ā***	*zèlen**ē***
E.	*zelèn**īm***	*zelèn**īm(a)***	*zelèn**īm***	*zelèn**īm(a)***	*zelèn**ōm***	*zelèn**īm(a)***
H.	*o zelèn**u***	*o zelèn**īm(a)***	*o zelèn**u***	*o zelèn**īm(a)***	*o zelèn**ōj***	*o zelèn**īm(a)***

Megjegyzések:

1. A rövid alak alany eset többes számát gyakorlatilag csak a hangsúly helye különbözteti meg a hosszú alak alanyeset többes számától: az első szótagon a rövid alak esetében, a másodikon a hosszú alak esetében.
2. Akárcsak a főnevek esetében, a melléknevekében is a kettős szám használatos a *dva* ’kettő’ (hímnem és semlegesnem) *dve* ’kettő’ (nőnem), *tri* ’három’, *četiri* ’négy’, *oba* ’mindkettő’ (hn. és sn.) és *obe* ’mindkető’ (nn.) számnevek után: *Došla su četiri* ***nova*** *učenika* ’Négy új tanuló jött’.
3. A posztalveoláris, az alveolo-palatális és a palatális mássalhangzóra végződő tövű mellékneveknek **o**-s ragváltozatok helyett **e**-s ragváltozataik vannak, tehát *-e* (semlegesnem, alanyeset, egyes szám), *-eg(a)* (hímnem és semlegesnem, birtokos eset, egyes szám), *-em(u)* (hímnem és semlegesnem, részes és határozói eset, egyes szám). Példa: *vrućega* ’a forró (vmije)’, *vrućemu* ’a forrónak’, *o vrućemu* ’a forróról’.
4. A raghoz hozzáadott magánhagzó a főnévként használt melléknevekkel használatos (mint a fenti példa).

Névmások

Személyes névmások és visszaható névmás

A személyes névmások és a visszaható névmás ragozása a következő:

Eset	Egyes szám				Többes szám			Visszaható névmás
A.	*ja* ’én’	*ti* ’te’	*on* ’ő’ (hn.), *ono* (sn.)	*ona* ’ő’ (nn.)	*mi* ’mi’	*vi* ’ti, ön, önök’	*oni* ’ők’ (hn.), *ona* ’ők’ (sn.), *one* ’ők’ (nn.)	–
B.	*mene, me*	*tebe, te*	*njega, ga*	*nje, je*	*nâs, nas*	*vâs, vas*	*njih, ih*	*sebe*
R.	*meni, mi*	*tebi, ti*	*njemu, mu*	*njoj, joj*	*nama, nam*	*vama, vam*	*njima, im*	*sebi*
T.	*mene, me*	*tebe, te*	*njega, ga*	*nju, je/ju*	*nâs, nas*	*vâs, vas*	*njih, ih*	*sebe, se*
M.	–	*ti!*	–	–	–	*vi!*	–	–
E.	*mnom(e)*	*tobom*	*njim*	*njom*	*nama*	*vama*	*njima*	*sobom*
H.	*o meni*	*o tebi*	*o njemu*	*o njoj*	*o nama*	*o vama*	*o njima*	*o sebi*

Megjegyzések:

- A., M., E. és H. esetben a személyes névmásoknak csak hangsúlyos alakjaik vannak, B., R. és T. esetben pedig hangsúlyosak és hangsúlytalanok. Ez utóbbiak hangsúlyos szó után használatosak egyetlen hangtani szót alkotva velük. Példák: *Dajem **ti** ovaj novac* ’Neked adom ezt a pénzt’, *Ja **ti** dajem ovaj novac* ’Én neked adom ezt a pénzt’.
- A hangsúlyos alakokat a következő helyzetekben használják:

  – elöljárók és kötőszók után: *Od **njih** je stiglo mnogo pisama, ali ništa za **mene*** ’Sok levél érkezett tőlük, de semmi sem nekem’;
  – amikor a szóban forgó személy először jelenik meg a közlésben;
  – amikor kihangsúlyozzák a személyt: *Ovaj novac dajem **tebi*** ’Ezt a pénzt neked adom’ (azaz nem másnak);
  – mondatszóként párbeszédben: – *Kome je upućeno ovo pismo?* – ***Vama.*** ’– Kinek van címezve ez a levél? – Önnek.’

- A magázó/önöző forma a többes szám második személyű *Vi*, akkor is, ha csak egy személyhez szól. Az igét ekkor is többes számban egyeztetik vele. Általában nagy kezdőbetűvel írják.[57]
- Birtokos esetű személyes névmás csak vonzatként használatos, az ezt az esetet igénylő elöljárók után: *On je došao posle mene* ’Ő énutánam jött’.
- A *mnom* alakot csak elöljáróval használják, és a hangsúly erre kerül át, miközben a *mnome* alak elöljáró nélkül használatos.
- B., R. és T. esetben a hangsúlyos alakok abban is különböznek a hangsúlytalanoktól, hogy két szótagúak, a *nas* és a *vas* alakokon kívül. Szokványos írásokban ezek hangsúlyos vagy hangsúlytalan jellege csak a szövegkörnyezetből derül ki.
- Nőnem, tárgyeset, egyes számban két hangsúlytalan alak van: a *je* alak általánosan használt [pl. *On **je** vidi* ’Ő (hímnem) látja őt (nőnem)’], *ju* pedig a *je* szótag szomszédságában, azaz a *je*

segédige előtt (*On **ju** je video* ’Ő látta őt’) és ennek tagadott alakja után: *Nije **ju** video* ’Nem látta őt’.

- A *sebe* visszaható névmás. Mindig a mondat alanyára utal, akármilyen nemű, számú és személyű lenne is az: *Ona radi za **sebe** i ja radim za **sebe**. Zašto ti ne radiš za **sebe**?* ’Ő saját magának dolgozik, és én is magamnak dolgozom. Te miért nem dolgozol saját magadnak?’ Csak tárgyesetben van hangsúlytalan alakja: *On ide da **se** šeta. Ja idem da **se** šetam s njim. Hoćes li da **se** šetaš sa nama?* ’Ő sétálni megy. Én is sétálni megyek vele. Akarsz-e velünk sétálni?’

Birtokos névmások/determinánsok

A szerb birtokos névmások a következők:

- *moj, -a, -e* ’az enyém’, *moji, -e, -a* ’az enyéim’;
- *tvoj, -a, -e* ’a tiéd’, *tvoji, -e, -a* ’a tieid’;
- *njegov, -a, -o* ’az övé’, *njegovi, -e, -a* ’az övéi’ (hímnemű birtokos);
- *nje(zi)n, -a, -o* ’az övé’, *nje(zi)ni, -e, -a* ’az övéi’ (nőnemű birtokos);
- *naš, -a, -e* ’a miénk’, *naši, -e, -a* ’a mieink’;
- *vaš, -a, -e* ’a tiétek’, *vaši, -e, -a* ’a tieitek’;
- *njihov, -a, -o* ’az övék’, *njihovi, -e, -a* ’az övéik’;
- *svoj, -a, -e, -i, -e, -a*.

Megjegyzések:

1. A szerb birtokos névmások nemben, számban és esetben egyeznek azzal a birtokot kifejező szóval, amelyre utalnak. Ezért vannak megadva fentebb a nő- és semlegesnemű végződések is.
2. Külön névmás van egyrészt az egyes számú hím- és semleges nemű birtokosra, másrészt a nőneműre: *pisac i **njegovo** delo* ’az író és műve’ (hímnemű birtokos), *odluka i **njene** posledice* ’a határozat és annak következményei’ (nőnemű birtokos).
3. Az egyes számú nőnemű birtokosra utaló névmásoknak két alakja van, a rövidebb *njen, -a, -o, -i, -e, -a* és a hosszabb *njezin, -a, -o, -i, -e, -a*. Az utóbbi ritkábban használt.
4. A szerb birtokos névmásokat ugyanabban az alakban determinánsokként is használják, tehát például *moj, -a, -e* nemcsak azt jelenti, hogy ’az enyém’, hanem a magyar *-m* birtokos személyjelnek is megfelel.
5. A *svoj, -a, -e, -i, -e, -a* névmás csak arra a tárgyra vonatkozik, amelyet az alany birtokol, ennek személyétől, nemétől és számától függetlenül. Például a *Direktor je u **svojoj** kancelariji* mondatot is, a *Direktor je u **njegovoj** kancelariji* mondatot is úgy lehet lefordítani, hogy ’Az igazgató az irodájában van’, de az első azt jelenti, szövegkörnyezet nélkül is, hogy a sajátjában van, a második pedig azt, ugyancsak szövegkörnyezet nélkül is, hogy más férfi irodájában.
6. A birtokos névmásokat általában úgy ragozzák, mint a mellékneveket, és a névmásoknak is van hozzáadott magánhangzójuk hím- és semlegesnem B./A. és R./H. eset egyes számban akkor, amikor nem determinánsként használják. Ezen kívül a *moj*, *tvoj* és *svoj* névmásoknak egy rövidebb és egy hosszabb változatuk van, melyek közül a rövidebbek a gyakoribbak:
    - *mojeg(a)* vagy *mog(a)*, *mojem(u)* vagy *mom(e)*;
    - *tvojeg(a)* vagy *tvog(a)*, *tvojem(u)* vagy *tvom(e)*;
    - *svojeg(a)* vagy *svog(a)*, *svojem(u)* vagy *svom(e)*.

Mutató névmások/determinánsok

A szerb mutató névmások három távolsági fokot fejeznek ki:

- *Ovaj, ova, ovo* ’ez’, *ovi, ove, ova* ’ezek’ arra vonatkoznak, ami a beszélő mellett van: *Daću ti* ***ovaj*** *članak da ga pročitaš* ’Oda fogom adni neked ezt a cikket, hogy olvasd el’.
- *Onaj, ona, ono* ’az’, *oni, one, ona* ’azok’ arra vonatkoznak, ami távol van a beszélőtől is, és a címzettől is, például egy harmadik személy mellett: *Šta je* ***ono*** *na krovu?* ’Mi az ott a háztetőn?’
- *Taj, ta, to* ’ez/az’, *ti, te, ta* ’ezek/azok’ arra vonatkoznak, ami közepes távolságban van, például a megszólított mellett: *Lepo ti stoji* ***ta*** *haljina* ’Jól áll neked ez a ruha’. Ezt a névmást használják olyasvalamire utalva is, amiről előbb volt szó: *Priča se da je izbio štrajk, ali ja o* ***tome*** *nisam obavešten* ’Azt mesélik, hogy sztrájk robban ki, de én erről nem értesültem’.

A *biti* létigével szerkesztett névszói állítmány alanyaként a mutató névmás nem egyezik sem nemben sem számban az állítmány névszói részével, hanem semleges nem egyes számban használatos: ***Ovo*** *je moj sin / moja ćerka* ’Ez itt a fiam/lányom’, ***To*** *je bila nesreća* ’(Az) szerencsétlenség volt’, ***To*** *su bili uspesi* ’Azok sikerek voltak’.

A mutató névmásokat úgy ragozzák, mint a mellékneveket, beleértve azt is, hogy nem determinánsként használva nekik is van hozzáadott magánhangzójuk, pl. *ovog(a)* ’ez (vmije/vkije)’.

A fenti mutató névmásokon kívül vannak még a következők:

- *ovakav, ovakva, ovakvo*: *Želim* ***ovakve*** *rukave* ’Ilyen kabátujjakat szeretnék’ (ügyfél szabóhoz szólva, miközben a saját ruhadarabja ujjait mutatja);
- *takav, takva, takvo*: *Želim* ***takve*** *rukave* ’Olyan kabátujjakat szeretnék’ (mint amilyen a szabó kezében van);
- *onakav, onakva, onakvo*: *Želim* ***onakve*** *rukave* ’Olyan kabátujjakat szeretnék’ (az ügyféltől is, a szabótól is távolabbra levő ruhadarabra mutatva);
- *ovoliki, -a, -o*: *Riba je bila* ***ovolika*** ’A hal ekkora volt’ (Személy kezeit széttartva mutatja egy hal hosszát.);
- *toliki, -a, -o*: *Šta ćeš raditi s* ***tolikim*** *novcem?* ’Mit fogsz csinálni annyi pénzzel?’ (a pénz a címzettnél van);
- *onoliki, -a, -o*: *Šteta nije* ***onolika*** *kao pre dve godine* ’A kár nem olyan nagy, mint két évvel ezelőtt’ (múltbéli mennyiségre való utalás).

Kérdő névmások és determinánsok

Csupán kérdő névmások azok a szók, amelyek személy vagy élettelen azonosságára kérdeznek: *ko?* ’ki?’, illetve *šta?* ’mi?’ Ezeket a következőképpen ragozzák:

A.	*ko*	*šta*
B.	*koga*	*čega*
R.	*kome*	*čemu*
T.	*koga*	*šta*
E.	*kim(e)*	*čim(e)*
H.	*o kome*	*o čemu*

Egyéb kérdő névmások lehetnek determinánsok is:

- *koji*, *-a*, *-e*, *-i*, *-e*, *-a*: ***Koju*** *košulju hoćeš?* ’Melyik inget akarod?’, ***Koju*** *hoćeš?* ’Melyiket akarod?’;
- *kakav*, *kakva*, *kakvo*, *kakvi*, *kakve*, *kakva*: ***Kakvu*** *košulju hoćeš?* ’Milyen inget akarsz?’, ***Kakvu*** *hoćeš?* ’Milyet akarsz?’;
- *čiji*, *-a*, *-e*, *-i*, *-e*, *-a*: ***Čije*** *su ove naočare?* ’Kié ez a szemüveg?’;
- *koliki, kolika, koliko, koliki, kolike, kolika*:

  – méretre kérdező: ***Kolika*** *je tvoja soba?* ’Milyen nagy a szobád?’;
  – mennyiségre kérdező: *Gledaj* ***koliko*** *je ljudi došlo* ’Nézd meg, hány ember jött el’.

Ezek ragozása a melléknevekével azonos, beleértve a hozzáadott magánhangzót hím- és semlegesnem B., R. és H. eset egyes számban akkor, amikor nem determinánsok. *Koji*-nak lerövidített alakjai is vannak ezen esetekben: *kog(a)*, *kom(e)*.

Vonatkozó névmások és determinánsok

A következő szavak, amellett, hogy kérdő névmások/determinánsok, lehetnek vonatkozó névmások/determinánsok is:

- *koji*, *-a*, *-e*, *-i*, *-e*, *-a*: *Imam muža* ***koji*** *me voli* ’Olyan férjem van, aki szeret’;
- *kakav*, *kakva*, *kakvo*, *kakvi*, *kakve*, *kakva*: *To je pejzaž* ***kakve*** *je Rubens slikao* ’Ezek olyan tájképek, amilyeneket Rubens festett’;
- *čiji*, *-a*, *-e*, *-i*, *-e*, *-a*: *Bio je tamo sto,* ***čije*** *su noge bile zabijene u zemlju* ’Volt ott egy asztal, amelynek lábai a földbe voltak verve’.

Csak névmás a *što* szó. Használatai:

1. Változatlan alakban a *koji* névmást helyettesítheti: *Gledaj ove ljude* ***što*** */ koji prolaze* ’Nézd azokat az embereket, akik ott mennek’.

2. Ragozottan két tárgyesetű alakja van, az egyik az alanyesetűvel azonos, *što*, amikor elöljáró nélkül használják, a másik *šta*, elöljáróval. Utalhat:

- egész előbbi mondatra:

  - alanyesetben: *Bolesnik je počeo da jede,* ***što*** *je dobar znak* ’A beteg enni kezdett, ami jó jel’;
  - tárgyesetben:

    – elöljáró nélkül: *Otpustili su vratara,* ***što*** *ja ne odobravam* ’Elbocsátották a kapust, és én ezt nem helyeslem’ (szó szerint ’… amit én nem helyeslek’);
    – elöljáróval: *Ona tvrdi da je požar odmetnut, za* ***šta*** *nema dokaza* ’Ő azt állítja, hogy a tűzvészt okozták, de erre nincs bizonyíték’ (szó szerint ’… amire nincs…’);

- semlegesnemű mutató névmásra: *Reći ću vam* ***ono*** *što znam* ’Megmondom nektek azt, amit tudok’, *Nema* ***toga*** *o čemu se ne bi moglo razgovarati* ’Nincs olyasmi, amiről ne lehetne beszélgetni’;
- a *sve* ’minden’ határozatlan névmásra: *Uzmite* ***sve*** *što želite* ’Vegyetek el mindent, amit kívántok’.

Határozatlan névmások és determinánsok

A legtöbb határozatlan névmás kérdő névmásokból ered a *ne-*, *sva-*, *ni-* és *i-* előtagok hozzáadásával, és belőlük az alábbi rendszer keletkezik:

1	2	3	4	5
nešto ’valami’	*neko* ’valaki’	*neki* ’valami’ (determináns), ’néhány’	*nekakav* ’valamilyen’	*nečiji* ’valaki (vmije/vkije)’
svašta ’akármi’	*svako* ’mindenki’	*svaki* ’minden’ (determináns), mindegyik’	*svakakav* ’mindenféle’	*svačiji* ’mindenki (vmije/vkije)’
ništa ’semmi’	*niko* ’senki’	*nijedan* ’egy … sem’ (determináns), ’egyik sem’	*nikakav* ’semmilyen’	*ničiji* ’senki (vmije/vkije)’
išta ’valami’	*iko* ’valaki’	*ijedan* ’(legalább) egy’	*ikakav* ’valamilyen’	*ičiji* ’valaki (vmije/vkije)’

A 3., a 4. és az 5. oszlopbeli szók lehetnek névmások is, determinánsok is,[58] viszont az elsőben és a másodikban levők csak névmások lehetnek. Ragozásuk azonos azoknak a kérdő névmásoknak a ragozásával, amelyektől származnak.

A *ni-* és az *i-* előtagokkal képzett szók jellegzetessége az, hogy majd minden velük használt elöljáró az előtag és az alapszó közé kerül: *ni iz čega* ’semmiből’, *ni s kim* ’senkivel’.

A *ni-* előtaggal képzett szók tagadóak és tagadott igével használatosak (kettős tagadás): *Ne vidim nikoga* ’Senkit sem látok’, *Ova zemlja nije ničija* ’Ez a föld senkié’.

Az *i-* előtaggal képzett szók jelentése magába foglalja a korlátozott mennyiség fogalmát. Általában kérdő mondatokban és mellékmondatokban használják: *Jeste li išta našli?* ’Találtatok legalább valamit?”, *Ima li ikakvog rezultata?* ’Van-e legalább valamilyen eredmény?’, *Da je iko dolazio, ja bih to znao* ’Ha valaki is jött volna, én azt tudnám’. Nem használhatóak tagadószót tartalmazó egyszerű mondatban, de jelen lehetnek olyan összetett mondat tagmondatában, amelynek más mondata tagadó: *Ne želim da iko pomisli da sam se uplašio* ’Nem kívánom, hogy valaki is azt gondolja, hogy megijedtem’.

A *ne-* előtaggal képzett szókhoz hozzáadható a *po-* előképző, amely azt fejezi ki, hogy kis számú vagy ritkán előforduló személyekről vagy dolgokról van szó: ***Ponešto** je tačno u ovom članku* ’Itt-ott valami pontos is van ebben a cikkben’, ***Poneko** se neće složiti sa mnom* ’Egyesek nem fognak egyetérteni velem’. Ugyanaz a jelentése a *-god* utóképzőnek is: *što**god*** = *ponešto* ’valami itt-ott, *ko**god*** = *poneko* ’valaki itt-ott’.

Vannak kérdő névmásokból és a magyar ’akár-’ előtag jelentésével bíró partikulákból alkotott határozatlan szókapcsolatok is. E partikulák helye különbözik:

- A *god* partikula a kérdő névmás mögött áll, és jelentése különbözik a *-god* képzőjétől: *Ko **god** dođe, recite mu da nisam tu* ’Akárki is jönne, mondja neki, hogy nem vagyok itt’.
- A *ma* és a *makar* partikulák a kérdő névmás előtt állnak: ***ma** šta* ’akármi’, ***makar** koji* ’akármelyik’.
- A *bilo* partikula állhat a kérdő névmás előtt vagy mögött: ***bilo** ko* vagy *ko **bilo*** ’akárki’.

A számnév

Tőszámnevek

A *jedan* (hímnem), *jedna* (nőnem), *jedno* (semlegesnem) ’egy’; *dva* (hn. és sn.), *dve* (nn.) ’kettő’; *tri* ’három’ és *četiri* ’négy’ számneveket ragozzák, beleértve amikor szám utolsó számjegyei. A többi számjegy neve (*pet* 5, *šest* 6, *sedam* 7, *osam* 8, *devet* 9) és a *deset* 10 számnév változatlan alakú.

Jedan ragozása a rövid alakú melléknevekével azonos. Többes számú alakja is van, amelyet a csak ilyen alakú főnevekkel használnak: *jedne makaze* (nn.) ’olló’, *jedna vrata* (sn.) ’ajtó’.

A többi névjegy-név ragozása a következő:

A.	*dva*	*dve*	*tri*	*četiri*
B.	*dvaju*	*dveju*	*triju*	*četiriju*
R.	*dvama*	*dvema*	*trima*	*četirima*
T.	*dva*	*dve*	*tri*	*četiri*
E.	*dvama*	*dvema*	*trima*	*četirima*
H.	*dvama*	*dvema*	*trima*	*četirima*

A 11–19 számoknak megfelelő számnevek eredetileg szókapcsolatok, melyek képlete számjegy-név + *na* elöljáró + *deset* 10. Így keletkeztek a *jedanaest* 11, *dvanaest* 12 stb. számnevek.

A 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80 és 90 számoknak megfelelő számnevek összetett szavak, például *dva* ’kettő’ + *deset* ’tíz’ > *dvadeset* ’húsz’. Néhány esetében az első tagban hangtani változás ment végbe, például *šest* ’hat’ + *deset* > *šezdeset* ’hatvan’.

A százas számoknak megfelelő számneveknek két változata van. Az egyik a *sto* ’száz’ számnévvel összetett szó. A *sto* ezen alakkal marad meg a 400–900-nak megfelelő számnevekben: *četiristo*, *petsto* stb., de *sta* az alakja két számnévben: *dvesta* 200 és *trista* 300. A másik változat két szóból álló szókapcsolat, amelyben a második a *sto*-ból képzett *stotina* főnév. A következő szakaszbeli szabályok alapján *stotina* alanyeset kettős számban áll a *dve stotine* 200, *tri stotine* 300 és *četiri stotine* 400 szókapcsolatokban, valamint birtokos eset többes számban a többiben: *pet stotina* 500 stb.

Főnevek felelnek meg az ’ezer’-nek – *hiljada* (nn.), a ’millió’-nak – *milion* (hn.) és a ’milliárd’-nak – *milijarda* (nn.).

A *stotina*, *hiljada* és *milijarda* sajátossága az, hogy akkor, amikor magukban alkotják a számnevet, tárgyeset egyes számban állnak az összes többi esetalak helyett: *Postoji **stotinu** razloga za to* ’Száz ok van erre’, *Reč je o **hiljadu** dolara* ’Ezer dollárról van szó’, ***Milijardu** ljudi gladuje* ’Egy milliárd ember éhezik’.

Tőszámneves szerkezetek

Tőszámnév + főnév vagy/és melléknév

- A nulla mennyiséget a főnév/melléknév birtokos eset többes számú alakjával fejezik ki: *nula / ništa listova* (szó szerint ’nulla / semmi lapok’).
- *Jedan, jedna, jedno* ’egy’ és az ezzel végződő számnevek úgy egyeznek a csoportbeli főnévvel, mint a melléknévi jelző + főnév csoportban általában: *jedan metar* ’egy méter’, *dvadeset jedan metar* ’21 méter’.
- *Dva*, *dve* ’kettő’, *tri* ’három’ és *četiri* ’négy’, valamint az ezekkel végződő számokat alanyeset kettős számú főnév/melléknév követi, akármi is lenne a szókapcsolat mondattani funkciója: *dva metra* ’két méter’, *trideset tri metra* ’33 méter’.

- Az 5, 6, 7, 8 és 9 számjegyekkel, valamint az ezekkel végződő számokkal a főnév/melléknév birtokos eset többes számban áll: *pet metara* ’öt méter’, *trideset osam metara* ’38 méter’, *trideset dobrih ljudi* ’30 jó ember’.

Tőszámnév + személyes névmás. Ebben a szerkezetben a személyes névmás birtokos esetben áll minden számnévvel, a *jedan, -na, -no* kivételével: *nas tri* ’mi hárman’, *ih deset* ’ők tízen’.

Alany + állítmány

Amikor az állítmányt melléknévi igenév nélküli igealak adja, ez többes számú, ha a *dva*, *dve*, *tri*, *četiri* vagy ezekkel végződő szám van az alany szócsoportjában (*Dve knjige* ***nedostaju*** ’Két könyv hiányzik’), de egyes számú a többi számjegy (beleértve a 0) és az ezekkel végződő számok esetében: *Dvadeset pet knjiga* ***nedostaje*** ’Huszonöt könyv hiányzik’.

A melléknévi igenévvel alakított összetett igealakok esetében két helyzet lehetséges:

- A *dva*, *dve*, *tri* és *četiri* számnevekkel a melléknévi igenév alanyeset kettős számban áll, *-a* raggal, ha az alany csoportjában a főnév hím- vagy semlegesnemű, és *-e* raggal, ha ez nőnemű: ***Stigla*** *su dvadeset četiri autobusa* (cselekvő melléknévi igenév) ’24 autóbusz érkezett’, *Dve radnice su* ***otpuštene*** (szenvedő melléknévi igenév) ’Két dolgozónőt bocsátottak el’.
- A többi számjeggyel a melléknévi igenév semleges nem egyes számban áll az alany nemétől függetlenül: ***Stiglo*** *je pet autobusa* ’Öt autóbusz érkezett’, *Dvadeset radnica je* ***otpušteno*** ’Húsz dolgozónőt bocsátottak el.

Sorszámnevek

A sorszámnevek a tőszámnevekből képződtek, és ezzel a hosszú alakú melléknevekkel azonos végződéseik lettek. Ragozásuk is azonos az ilyen melléknevekével. A *peti* ’ötödik’ *šesti* ’hatodik’, *deveti* ’kilencedik’-től *dvadeseti* ’huszadik’-ig, a 30., 40., 50., 60., 70., 80., 90. számnevekben az alapszóban nincs változás. A *sedmi* ’hetedik’ (< *sedam*), *osmi* ’nyolcadik’ (< *osam*), *stoti* ’századik’ (< *sto*), *hiljaditi* ’ezredik’ (< *hiljada*), *milioniti* (< *milion*) és *milijarditi* (< *milijarda*) szavakban vannak kisebb hangtani változások (**a** kiesése, **t** kötőhang stb.). A *treći* ’harmadik’ (< *tri*) és *četvrti* ’negyedik’ (< *četiri*) alapszavai nagyobb változásokat szenvedtek, *jedan*-nak és *dva*-nak pedig más tövű sorszámnevek felelnek meg: *prvi* ’első’, illetve *drugi* ’második’. Két vagy több számjegyű szám utolsó számjegy-nevének ugyanaz az alakja, mint az egyedülálló számjegy-névnek: *dvadeset prvi* ’huszonegyedik’, *trideset drugi* ’harminckettedik’.

Gyűjtőszámnevek

Az első két ilyen számnév *dvoje* ’kettő, ketten’ és *troje* ’három, hárman’, a többi az *-oro* képzővel alakul a tőszámnevekből: *četvoro* ’négy(en)’, *petoro* ’öt(en)’ stb. Használják:

- kollektív főnevekkel: ***troje*** *dece* ’három gyerek’;
- különböző nemű személyek csoportjának a létszámát kifejezendő: *nas dvoje* ’mi ketten’ (egy nőnemű és egy hímnemű személy), *osmoro učenika* ’nyolc tanuló’ (fiúk és lányok).

A gyűjtőszámnevekkel a főnév/melléknév birtokos eset egyes számban áll.

Szám-főnevek

A „szám-főnevek” terminus a szerb *brojne imenice*-nek felel meg. Ezek közé háromféle, a tőszámnevekből, a sorszámnevekből, illetve a kollektív számnevekből képzett főnév tartozik.

Hozzávetőleges számot kifejező számnevek alakulnak az *-ak* képzővel a 10, 12, 15, a kerek tízes és a kerek százas számoknak megfelelő tőszámnevekből. Ilyenek *desetak* ’kb. tíz’, *dvanaestak* ’tucat’, *petnaestak* ’kb. tizenöt’, *dvadesetak* ’kb. 20’, *stotinak* ’kb. száz’, *dvestotinak* ’kb. 200’ stb. Utánuk a főnév/melléknév birtokos eset többes számban áll.

A **törtszámnevek**et a sorszámnevekből képezik az *-ina* képzővel: *trećina* ’harmad’, *četvrtina* ’negyed’, *petina* ’ötöd’ stb. ’Fél’-nek a *polovina* szó felel meg.

Az *-ica* képzővel alakulnak a kollektív számnevekből a *dvojica*, *trojica*, *četvorica* stb. főnevek. Csak hímnemű személyeket megnevező főnevekkel vagy ilyenekre utaló névmásokkal használják: *nas **dvojica*** ’mi ketten’ (férfiak) vs. *nas dvoje* ’mi ketten’ (egy férfi és egy nő). Használhatóak a tőszámnevek helyett, melyek többsége nem ragozható. Ellenben az *-ica* képzős szókat úgy ragozzák, mint akármelyik 2. főnévragozási osztályhoz tartozó főnevet. A személyes névmás előttük áll birtokos esetben, a főnév/melléknév pedig mögöttük birtokos eset többes számban: *Došao je s petoricom drugova* ’Öt barátjával jött el’.

A számjegyek neve

Minden számjegynek van egy nőnemű főnév adta neve: *jedinica*, *dvojka*, *trojka*, *četvorka*, *petica* stb. Példa mondatban: *Dobio sam **dvojku** iz matematike* ’Kettest kaptam matematikából’.[59]

Az ige

Igeszemlélet

Mint a szláv nyelvekben általában, a szerbben is jellemző az igére a formailag rendszeresen kifejezett igeszemlélet.

Folyamatos szemléletű ige azt fejezi ki, hogy a cselekvés[60] tartós, ismétlődő, fokozatosan végbemenő, többirányú, azaz befejezetlen[61] a jelenben, hogy ilyen volt a múltban, hogy ilyen lesz a jövőben, avagy hogy ilyennek kívánt. Példák:

- *Učenici **pišu** zadatak* ’A tanulók feladatot írnak’ – folyamatban lévő cselekvés a jelenben;
- ***Pio sam** kavu i **gledao** prema moru* ’Kávét ittam, és a tenger felé néztem’ – szövegkörnyezettől függően, múltbéli folyamatos vagy ismétlődő cselekvések;
- ***Pisaću** ti svakog dana* ’Írni fogok neked minden nap’ – jövőbeli ismétlődő cselekvés;
- *Hoću da **gledam** televiziju* ’Tévét akarok nézni’ – folyamatosnak vagy ismétlődőnek kívánt cselekvés.

Befejezett szemléletű ige azt fejezi ki, hogy a cselekvés be volt vagy be lesz fejezve. Ilyen igék több alkategóriába sorolhatók:

- *trenutno-svršeni glagoli*, amelyek pillanatnyi időben elvégzett cselekvést fejeznek ki, pl. *udariti* ’üt’, *skočiti* ’ugrik’;
- *početno-svršeni glagoli* „inkoatív igék”, amelyek a cselekvés kezdetét fejezik ki, pl. *zaspati* ’elalszik’, *zapevati* ’énekelni kezd’;
- *završno-svršeni glagoli*, amelyek azt fejezik ki, hogy a cselekvést véghez vitték vagy fogják vinni, pl. *pojesti* ’megeszik’, *napuniti* ’megtölt’, *pročitati* ’elolvas’, *izgoreti* ’kiég’;

- *intenzivni glagoli* „intenzív igék”, pl. *zaigrati se* ’belefeledkezik a játékba’, *uležati se* ’sokáig fekszik’;
- *sativni glagoli*, amelyek a lehetséges korlátaiig vitt cselekvést fejeznek ki, pl. *najesti se* ’jóllakik’, *naspavati se* ’kialussza magát’, *naigrati se* ’kimerülésig játszik’.

Befejezett szemléletű igét csak kivételesen használnak jelen idejű alakban egyszerű mondat vagy főmondat állítmányaként. Ilyen ige jelen idejű alakja mellékmondatban használatos, valójában a jövőre utalva: *Oni traže da **pročitam** knjigu* ’Ők azt kérik, hogy olvassam el a könyvet’, *Ako **pročitam** knjigu, javiću vam* ’Ha majd elolvastam a könyvet, közölni fogom önnel’.

Egyes igék ugyanabban az alakban lehetnek folyamatos vagy befejezett szemléletűek, pl. *videti* ’lát’: *Pred sobom **je video** beskrajnu ravnicu* ’Maga előtt végtelen síkságot látott’ (folyamatos), *Obradovao se kad me **je video*** ’Örvendett, amikor meglátott’ (befejezett). Ilyenek főleg idegen eredetű igék, mint *organizovati* ’szervez’, *formirati* ’alakít’ stb. Ezzel szemben az igék többsége folyamatos–befejezett párokat alkot. Befejezett párja folyamatos igének, illetve folyamatos párja befejezettnek különféle módszerekkel alakítható.

Olykor folyamatos ige azonos lexikális jelentésű befejezett párja keletkezik:

- a *-nu-* képző hozzáadásával: *dremati* ’bóbiskol’ > *drem**nu**ti* ’elbóbiskol (egy pillanatra)’;
- magyar igekötőkkel analóg előképzők hozzáadásával:

  - *na-*: *pisati* ’ír’ > *napisati* ’megír (vmit)’;
  - *o-*: *stariti* > *ostariti* ’megöregszik’;
  - *od-*: *igrati* ’játszik’ > *odigrati* ’lejátszik’ (például egy partit);
  - *po-*: *gledati* ’néz’ > *pogledati* ’megnéz (vmit)’, ránéz (vmire);
  - *pro-*: *čitati* ’olvas’ > *pročitati* ’elolvas (vmit)’;
  - *sa-*: *kriti* ’dugdos (vmit)’ > *sakriti* ’eldug (vmit)’;
  - *u-*: *pitati* ’kérdez’ > *upitati* ’megkérdez (vmit)’;
  - *za-*: *čuditi se* ’csodálkozik’ > *začuditi se* ’elcsodálkozik (vmin)’.

Máskor az előképzővel alakított befejezett szemléletű igének többé-kevésbé eltérő a lexikális jelentése az alapigéjétől:

- *pisati* > ***do**pisati* ’odaír (vmit)’, ***pre**pisati* ’átír, lemásol (vmit)’;
- *seći* ’vág’ > ***od**seći* ’levág (vmit)’.

Folyamatos szemléletű ige befejezett szemléletűből általában a következő módszerekkel alakul:

- az *-ati*, *-iti* vagy *-eti* főnévi igenévi végződések *-avati*, *-ivati*, illetve *-evati* végződésekre váltása: *obećati* ’megígér (vmit)’ > *obeć**avati*** ’ígér’, *prepisati* ’átír, lemásol (vmit)’ > *prepis**ivati*** ’írást másol’, *uspeti* > *usp**evati*** ’sikerül’;
- a *-ja-* szótag beékelése a főnévi igenév képzője elé: *ustati* ’felkel’ > *usta**ja**ti*;
- az *i* magánhangzó beékelése az igetőbe: *ubrati* > *ub**i**rati* ’szed’;
- a tőbeli *o* magánhangzó *a*-ra váltása, ami a főnévi igenév képzője előtti magánhangzót is megváltoztatja: *stvoriti* ’megalkot (vmit)’ > *stv**a**rati* ’alkot’.

Egyes igepárokban az igető különbözik, miközben az előképző(k) ugyanaz(ok):[62]

- *dolaziti* ’jön’ – *doći* ’eljön’;
- *nalaziti* ’talál’ – *naći* ’megtalál, rátalál’;

- *nadolaziti* ’nő, duzzad’ – *nadoći* ’megnő, megduzzad’ (két előképzős);
- *izlaziti* – *izaći* ’kimegy’.

Igekategóriák

A szerb nyelvben a **cselekvő igék** analóg módon nyilvánulnak meg a magyar cselekvő igékkel. Vannak tárgyas cselekvő igék, pl. *prati* ’mos (vmit)’ és tárgyatlanok, pl. *cvetati* ’virágzik’.

A **szenvedő igék** alakja a *biti* ’lenni’ segédigéből, amely az igemódokat és az igeidőket fejezi ki, és a lexikális jelentést hordozó ige szenvedő melléknévi igenevéből alakul. A cselekvőt ritkán fejezik ki, többnyire akkor, ha élettelen, elöljáró nélküli eszközhatározói esetben: *Grad **je pogođen** zemljotresom* ’A várost földrengés sújtotta’ (szó szerint ’Város van sújtva földrengéssel’).

A **visszaható névmással használt igék** között meg lehet különböztetni több igefélét.

Egyesek esetében a visszaható névmás a tárgy, azaz magára a cselekvőre hat a cselekvés. Példa ilyen igére *prati se* ’mosakszik’.

Másoknak két vagy több cselekvője van, és cselekvésük egymásra hat. Ilyen a *voleti se*, amely jelentheti azt is, hogy ’szereti saját magát, és azt is, hogy ’szeretik egymást’.

Az úgynevezett mediális igék is a visszaható névmással használtak. Azt fejezik ki, hogy az alannyal jelölt szereplő nem szándékosan végzi a cselekvést, de az igealak mégis az alany valamiféle önállóságát sugallja. Ilyen a *roditi se* ’születik’ ige.

Egyes igék csak a visszaható névmással használatosak. Főleg érzelmeket (*nadati se* ’remél, reménykedik’), viselkedést (*smejati se* ’nevet’), az alanyon kívül más cselekvőt is megkívánó cselekvést (*boriti se* ’harcol’) fejeznek ki. Ide tartoznak a színeződést kifejező igék (*beleti se* ’fehéredik’), valamint a *na*- előképzős, a lehetséges korlátaiig vitt cselekvést kifejező igék (*najesti se* ’jóllakik’) is.

Az igék többsége úgy válhat személytelenné, hogy a visszaható névmással használják. Példák: *Videlo se da je umoran* ’Látszott rajta, hogy fáradt’, *Priča se da je zaljubljen* ’Azt mesélik, hogy szerelmes’. Különösebb esete az ilyen alakú személytelen igének a részes esetű határozós: *Detetu se spava* ’A gyerek álmos’ (szó szerint ’Gyereknek alussza magát’), *Jedu mi se bombone* ’Cukorkát ennék’ (szó szerint ’Esznek nekem magukat cukorkák’).

A személytelenül visszaható névmással használt tárgyas igéknek lehet szenvedő jelentésük is. Ez esetben jelen kell lennie alanyi funkcióval annak a főnévnek, amelyre a cselekvés hat: *Ova knjiga se lako čita* ’Ez a könyv könnyen olvasható’ (szó szerint ’Ez a könyv könnyen olvasódik’), *Čarape se peru u mlakoj vodi* ’A harisnyát langyos vízben mossák / kell mosni’ (szó szerint ’Harisnyák mosódnak langyos vízben’).

Igeragozás

A szerb igék ragozási osztályokba sorolása vitatott. Például Moldovan 1996 hetet tart számon,[63] Jolić 1972 pedig nyolcat.[64] Egyes osztályokon belül alosztályok is vannak, melyek olykor jelentősen különböznek egymástól, ezért egyes nyelvészek, mint Klajn 2005, úgy vélik, hogy nem lehet a szerb nyelvre vonatkozóan úgy beszélni igeragozási osztályokról, mint például az újlatin nyelvek tekintetében. Klajn a szabályos ragozású igéknek 29 típusát határozza meg a főnévi igenevük végződése és a kijelentő mód jelen idő egyes szám 1. személyű alakjuk szerint.

Példa szabályos ragozású igére a leggyakrabban használt igemódokban és igeidőkben:[65]

Mód/Igenév	Idő	Alak
Főnévi igenév		*tres**ti*** ’rázni’
Kijelentő mód	**jelen idő**	*tese**m*** ’rázok’
		*trese**š***
		trese
		*trese**mo***
		*trese**te***
		*tres**u***
	múlt idő	*tresa**o***, *tres**la***, *tres**lo sam*** ’ráztam’
		*tresa**o, -la, -lo si***
		*tresa**o, -la, -lo je***
		*tres**li, -le, -la smo***
		*tres**li, -le, -la ste***
		*tres**li, -le, -la su***
	1. jövő idő	*treš**ću*** ’rázni fogok’
		*treš**ćeš***
		*treš**će***
		*treš**ćemo***
		*treš**ćete***
		*treš**će***
Feltételes mód		*tresa**o, -la, -lo bih*** ’ráznék / ráztam volna’
		*tresa**o, -la, -lo bi***
		*tresa**o, -la, -lo bi***
		*tres**li, -le, -la bismo***
		*tres**li, -le, -la biste***
		*tres**li, -le, -la bi***
Felszólító mód		*tres**i**!* ’rázz’!
		neka** trese**!
		*tres**imo**!*
		*tres**ite**!*
		***neka** tres**u**!*
Határozói igenév	**jelen idő**	*tresu**ći*** ’rázva’
	múlt idő	*potresa**vši*** vagy *potresa**v*** ’megrázva’[66]
Cselekvő melléknévi igenév		*tresa**o, -la, -lo, -li, -le, -la***
Szenvedő mellékénvi igenév		*tres**en***, *tres**ena***, *tres**eno***, *tres**eni***, *tres**ene***, *tres**ena*** ’rázott’

Megjegyzések az igealakokról:

1. A *biti* ’lenni’ segédige rendhagyó. Kijelentő mód jelen időben *budem* stb. az alakja, amely befejezett szemléletű, folyamatos párjának pedig, ugyanabban az igemódban és igeidőben, más tővel, *jesam* stb.[67]
2. A kijelentő mód múlt idő segédigéje a *biti* kijelentő mód jelen idő folyamatos igeszemléletű alakja, *jesam*, amelynek rövid, hangsúlytalan alakjai is vannak, azok amelyek a fenti táblázatban láthatók.
3. A visszaható igék kijelentő mód múlt idő egyes szám 3. személyű alakjában a *je* segédigét majdnem mindig kihagyják: *On* ***se rodio*** *1797. godine* ’Ő 1797-ben született’.
4. Feltételes módban a *biti* segédige az *aorist* igealakban áll (lásd lentebb **Kevésbé használt igealakok**).
5. A *biti* segédigés igealakokban (kijelentő mód múlt idő és feltételes mód) a cselekvő melléknévi igenév nemben és számban egyezik az alannyal.
6. A jövő idő általában úgy alakul, hogy az igetőhöz a *hteti* ’akar’ segédige kijelentő mód jelen idejű rövid alakját adják hozzá: *Peva**ćeš*** ’Énekelni fogsz’, de külön szóval kifejezett alany jelenlétében a segédige leválik a lexikális jelentésű igéről, amely visszakapja a főnévi igenév képzőjét, a segédige pedig a főnévi igenév elé kerül: *Ti* ***ćeš*** *pevati.* ’Te énekelni fogsz / Te fogsz énekelni’.
7. Összetett alakokban a lexikális jelentésű igét ki lehet hagyni, amikor megismétlődne, főleg párbeszédben, amint az a magyarban a jövő idő esetében lehetséges. Példák:

> – jövő időben: *– Hoćeš li raditi sutra? –* ***Neću****.* ’Fogsz-e dolgozni holnap? – Nem fogok.’;
> – múlt időben: *Ja nisam ništa pio te noći, ali moji drugovi* ***jesu*** ’Én nem ittam semmit azon az éjszakán, de a barátaim igen’;
> – feltételes módban: *– Biste li hteli malo torte? – Hvala, ne* ***bih****.* ’– Kér egy kis tortát? – Köszönöm, nem.’

8. A harmadik személynek szóló parancsot és tiltást a *nek(a)* ’hogy, hadd’ kötőszóval használt kijelentő mód jelen idejű alak fejezi ki: ***Neka*** *uđe taj gospodin* ’Jöjjön be az az úr!’

Az igealakok használatára vonatkozó megjegyzések:

1. A *da* (leggyakoribb jelentése ’hogy’) kötőszóval a múlt idejű alak a felszólító mód jelentésével is használatos, ennél erélyesebb parancsot vagy tiltást kifejezve: *Smesta da* ***si došao****!* ’Azonnal gyere ide!’, *Da* ***se nisi makao****!* ’Ne mozogj!’
2. A nem parancsoló vagy tiltó jelentéssel használt magyar felszólító módnak a *da* ’hogy’ kötőszó + kijelentő mód jelen idejű alak felel meg: *Hoću* ***da pevaš*** ’Azt akarom, hogy énekelj’.
3. A felszólító módú alak egyik nem alapjelentésű használata múltbeli ismétlődő cselekvés kifejezése: *Što* ***bi zaradio****, to* ***bi*** *odmah i* ***potrošio****…* ’Amit keresett, azt azonnal el is költötte”.
4. A cselekvő melléknévi igenév általában a lexikális jelentésű ige alakja összetett igealakokban: múlt idő, feltételes mód stb. Ritkábban segédige nélkül is használják, például köszöntésekben (*Dobro nam* ***došli****!* ’Isten hozott titeket / hozta önöket!’) vagy átkokban: *Đavo te* ***odneo****!* ’Vigyen el az ördög!’
5. A két melléknévi igenév közül a szenvedő az, amelyet melléknévként is használnak. Az ige terén a szenvedő ige lexikális jelentését hordozza. Sajátossága a szerb nyelvben, hogy a szenvedő igenem *biti* segédigéje mindig jelen idejű alakban áll. Akkor van jelen idejű jelentése, amikor az ige állapotot fejez ki (*Vrata su otvorena* ’Az ajtó nyitva van’), és akkor múlt idejű jelentése, amikor cselekvést: *Škola je otvorena 1932. godine* ’Az iskolát 1932-ben nyitották meg’.
6. Jelen idejű határozói igeneve csak a folyamatos szemléletű igéknek van, múlt idejű pedig általában csak a befejezett szemléletűeknek. A jelen idejű az alany olyan állapotát vagy cselekvését fejezi ki, amely egyidejű az állítmány által kifejezettel (***Sedeći*** *na terasi, mogla je sve da vidi* ’A teraszon ülve mindent láthatott’), a múlt idejű pedig az állítmányéhoz viszonyítva

az alany előidejű cselekvését: *Zauzeli su prvo mesto na tabeli **pobedivši** sve protivnike* ’Az első helyet foglalták el a tabellán, miután legyőzték az összes ellenfeleiket’.

Kevésbé használt igealakok:

- Az ***aorist***-nak nevezett alak (*tresoh* ’ráztam’), amely újlatin nyelvekben az egyszerű múlt időnek felel meg, főleg az irodalmi elbeszélésben használatos a múltbeli befejezett cselekvések kifejezésére. A beszélt nyelvben ezt a befejezett szemléletű igék múltjával fejezik ki.
- Az ***imperfekt*** (*tresijah* ’ráztam’) az újlatin nyelvekbeli folyamatos múlt időnek felel meg. Csak az irodalmi nyelvben és némely rögzült mondatban (pl. *Gde to **beše**?* ’Hol volt ez’) használatos. Helyette a folyamatos szemléletű igék múltját használják.
- A ***pluskvamperfekt*** az újlatin nyelvekbeli régmúlt idő megfelelője. Kétféleképpen képződik: a *biti* segédige múlt idejű alakja + cselekvő melléknévi igenév, vagy a *biti imperfekt*-je + cselekvő melléknévi igenév: *Već **je bio ostario** / **bejaše ostario** a oči ga nisu služile kao ranije* ’Már megöregedett, és szeme nem szolgálta úgy, mint azelőtt’. A *pluskvamperfekt* előidejűséget fejez ki mellékmondatban más múltbeli cselekvéshez viszonyítva, de mára elavult, és a múlttal helyettesítik. A második változat még elavultabb, mint az első.
- A **2. jövő idő** *(futur drugi)* a *biti* segédige befejezett szemléletű jelen idejéből és a lexikális jelentésű ige cselekvő melléknévi igenevéből tevődik össze. Mellékmondatokban használatos. A folyamatos szemléletű igéké egyidejűséget fejez ki 1. jövő idejű igével (*Spremiću stan dok ti **budeš spavao*** ’Takarítani fogok a lakásban, miközben te aludni fogsz’), a befejezett szemléletűeké pedig előidejűséget más, a jövőre utaló igéalakhoz viszonyítva: *Uzmi ono što **budeš našao*** ’Vedd el azt, amit meg fogsz találni’. Ettől kivételt képez a *pre nego što* kötőszó értékű szókapcsolat által bevezetett mondat állítmányát adó befejezett szemléletű igék 2. jövő ideje, amely utóidejűséget fejez ki más jövőbeli cselekvéssel szemben: *Pre nego što **budem pošla**, javiću vam se* ’Mielőtt elmennék, értesíteni foglak titeket / fogom önöket’.
- **Feltételes mód múlt idő** is létezik a szerb nyelvben. A *biti* ige feltételes módú alakjából és a lexikális jelentésű ige cselekvő melléknévi igenevéből alakul. A mai nyelvben ritka, helyette is a jelen idejű alakot használják, és ennek múlt idejű jelentése a szövegkörnyezetből derül ki. Például ***Bio bih došao** da ste me zvali* helyett azt mondják, hogy ***Došao bih** da ste me zvali* ’Eljöttem volna, ha hívtatok volna’.

Az ige tagadott alakja

Általában az igét az eléje helyezett *ne* partikula tagadja: ***ne** tresem* ’nem rázok’, *ne bih tresao* ’nem ráznék’.

A határozói igenévvel és a szenvedő melléknévi igenévvel a *ne* egyetlen szót alkot: ***ne**tresući* ’nem rázva’, ***ne**tresen* ’nem rázott’.

Az *imati* ’birtokol, van neki’, a *hteti* ’akar’ és a *biti* létige kijelentő mód jelen idejű alakjában a *ne* helyettesíti az ige első szótagját, *biti* esetében *ni-* alakban. Példák: *imam – nemam* ’nincs nekem’, *hoću – neću* ’nem akarok’, *jesam – nisam* ’nem vagyok’.

Jövő időben a segédige a tagadott, és a lexikális jelentésű ige elé kerül: *pevaću – neću pevati* ’nem fogok énekelni’.

Felszólító módban a tagadás háromféle szerkezettel valósul meg:

- A leggyakrabban, úgy folyamatos, mint befejezett szemléletű igékkel, két szerkezet használatos a *nemoj* segédigével:[68]

    - Az egyikben a lexikális jelentésű ige főnévi igenevű alakja követi a segédigét: *Nemoj / Nemojmo / Nemojte tresti!* ’Ne rázz / rázzunk / rázzatok!’
    - A másik szerkezet a *da* kötőszó + a lexikális jelentésű ige kijelentő mód jelen időben: *Nemoj da treseš! / Nemojmo da tresemo! / Nemojte da tresete!*

- A *ne* + a felszólító módban álló ige parancsoló alakja a folyamatos szemléletű igékkel használatos: *Ne tresi! / Ne tresimo! / Ne tresite!*

A határozószó

A szerb nyelvben vannak olyan határozószók, amelyek már eredetileg azok, mint például *sad(a)* ’most’ és *tamo* ’ott’, de a legtöbb más szófajokhoz tartozó szavakból származik, elsősorban melléknevekből:

- Legtöbbször határozószóként is használják rövid alakú melléknevek alanyeset egyes szám semlegesnemű alakját: ***brz** avion* ’gyors repülőgép’ > *Avion **brzo** leti* ’A gép gyorsan repül’. Ugyanígy lesz határozószó egyes igék szenvedő melléknévi igenevéből: *preteran, -a, -o* ’túlzott’ – ***preterano** glasan* ’túlságosan hangos’.
- Egyes *-skī* végződésű hosszú alakú melléknevek alanyeset egyes szám hímnemű alakja is válhat határozószóvá az **ī** lerövidítésével: *lavovskī* ’oroszlánra jellemző’ – *Borio se **lavovski*** ’Úgy harcolt, mint egy oroszlán’.

Egyes helyhatározószók távolsági fok szerinti hármas rendszereket alkotnak, mint a mutató névmások:

Kérdés	A beszélőhöz közeli hely	A címzetthez közeli hely	A beszélőtől és a címzettől is távoli hely
gde? ’hol?’	*ovde* ’itt’	*tu* ’itt/ott’	*(onde), tamo* ’ott’
(kamo?), *kud(a)?* ’hova?’	*ovamo* ’ide’	*tamo* ’ide/oda’	*onamo* ’oda’
kud(a)? ’merre?’	*ovuda* ’erre’	*tuda* ’erre/arra’	*onuda* ’arra’

A régebbi nyelvben ez a rendszer koherensebb volt, mivel az itt zárójelbe tett szókat használták. Ezeket más, a rendszerhez tartozó szók helyettesítik, amelyek az elavultak jelentését is felvették. Ezért a mai nyelvben a *kud(a)?* szónak két jelentése van (’hova’ és ’merre’), és a *tamo* szónak is: ’ide/oda’ és ’ott’.

Ugyancsak hármas rendszere van mód- és mennyiséghatározószóknak:

kako? ’hogyan?’	*ovako* ’így’ (mint a beszélőhöz közel)	*tako* ’így/úgy’ (mint a címzetthez közel)	*onako* ’úgy’ (mint a beszélőtől és a címzettől is távol)
koliko? ’mennyi, hány?’	*ovoliko* ’ennyi’ (mint a beszélőhöz közel)	*toliko* ’ennyi/annyi’ (mint a címzetthez közel)	*onoliko* ’annyi’ (mint a beszélőtől és a címzettől is távol)

A *tako* és a *toliko* szókat akkor is használják, amikor nincs szó helyhez való viszonyról: *Kako je želeo, **tako** mu se i dogodilo* ’Ahogy akarta, úgy is esett meg vele’, *Primera ima **toliko**, da ih je teško nabrojati* ’Annyi példa van, hogy nehéz felsorolni’.

Egyes határozatlan hely-, idő- és módhatározószókat ugyanazokkal az előtagokkal képezik, mint a nekik megfelelő határozatlan névmásokat:

gde? **'hol?'**	*kud(a)?* **'hova?'**	*kad(a)?* **'mikor?'**	*kako?* **'hogyan?'**
negde 'valahol'	*nekud(a)* 'valahova'	*nekad(a)* 'valamikor'	*nekako* 'valahogy'
(svagde), *svud(a)* 'mindenütt'	*(svukuda)*, *svud(a)* 'mindenfelé'	*(svagda)*, *uvek* 'mindig'	*svakako* 'minden esetre, akárhogy'
nigde 'sehol'	*nikud(a)* 'sehova'	*nikad(a)* 'soha'	*nikako* 'sehogy'
igde 'valahol'	*ikuda(a)* 'valahova'	*ikad(a)* 'valamikor'	*ikako* 'valahogy'

Ezek közül a szók közül is egyesek elavultak (zárójelben), és mások helyettesítik. Ezért *svud(a)* jelentése 'mindenfelé' és 'mindenütt' is, 'mindig' jelentéssel pedig a rendszeren kívüli *uvek* szó használatos.

Az *i*- előtagú szókat kérdő mondatokban és feltételes mellékmondatokban használják: *Jesi li ga* ***igde*** *video?* 'Láttad-e őt valahol?', *Da sam* ***ikako*** *mogao, došao bih* 'Ha valahogy is tudtam volna, eljöttem volna'.

Összetett határozószók általában egy elöljáróból és egy határozószóból vagy más szófajhoz tartozó szóból keletkeznek:

- *za* '-ért' + *malo* 'kevés' határozószó > *zamalo* 'majdhogynem';
- *s* '-ról/-ről' + *mesto* 'hely' főnév > *smesta* 'azonnal';
- *na* '-n' + *veliko* 'nagy' melléknév > *naveliko* 'nagyban'.

Így összetett szavakban egyes helyhatározószók alakja megváltozik: *do* '-ig' + *gde* 'hol' > *dokle* 'ameddig', *od* '-tól/-től' + *ovde* 'itt' > *odavde* 'innen' stb.

A mód-, a mennyiség- és egyes időhatározószók fokozhatóak. A középfokuk alakja azonos a megfelelő melléknevek középfokú alakjával semlegesnem alanyeset egyes számban, és a felsőfokuk ugyanazzal az előképzővel alakul: Példa: *brzo* 'gyorsan' > *brže* 'gyorsabban' > *najbrže* 'a leggyorsabban'. Néhány határozószónak más szó a középfokú megfelelője: *dobro* 'jól' – *bolje* 'jobban', *mnogo* 'sokat' – *više* 'többet', *malo* 'keveset' – *manje* 'kevésbé', *loše* 'rosszul' – *gore* 'rosszabbul'.

Az elöljárószó

A szerb elöljárószók magyar esetragoknak, névutóknak és névutómellékneveknek felelnek meg. Vannak kizárólag elöljárókként használt szók (*bez* 'nélkül', *k(a)* 'felé', *na* '-n' stb.) és olyanok, amelyeknek csak mellékesen van elöljárói funkciójuk:

- határozószók, pl. *posle*: ***Posle*** *smo otišli na večeru* 'Azután elmentünk vacsorázni' – *Naći ćemo se* ***posle*** *časa* 'Majd találkozunk az óra után';
- alanyeset egyes számban álló főnevek: *mesto* 'hely' – *Uradiću to* ***mesto*** *tebe* 'Megcsinálom ezt helyetted';
- eszközhatározói eset egyes számban álló főnevek: *pomoć* 'segítség' – *Krug se crta* ***pomoću*** *šestara* 'A kört körző segítségével rajzolják'.

Vannak összetett elöljárók is:

- két elöljáróból: *iz* '-ból/-ből' + *među* 'között' > *između* 'között, közötti';
- elöljáróból és főnévből: *na* '-n' + *kraj* 'vég' > *nakraj* 'végén'.

Az elöljáró határozót vagy névszói jelzőt alkot névszói csoporttal együtt. A névszónak az elöljáró által megkövetelt esetben kell állnia. Ez nem lehet az alanyeset és a megszólító eset. A legtöbb elöljáró csak egyetlen esetű névszóval használható.

- a birtokos esettel: *blizu* ’közelében’, *do* ’-ig’, *duž* ’mentén’, *ispod* ’alatt, alól’, *ispred* ’előtt, elől’, *iz* ’-ból/-ből’, *iza* ’túl’, *između* ’között, közül’, *iznad* ’felett, felől’, *kod* ’-nál/-nél, mellett’, *pored* ’mellett’, *posle* ’után’ (időben), *pre* ’előtt’ (időben), *protiv* ’ellen’, *radi* ’céljából, érdekében, -ért’, *umesto* ’helyett’, *usred* ’közepén’, *zbog* ’miatt’;
- a részeshtározói esettel: *k(a)* ’felé’;
- a tárgyesettel: *kroz* ’keresztül’, *niz(a)* ’valami lefelé vezető irányában’, *uz(a)* ’mellett, közelében, valami felfelé vezető irányában, -val/-vel’; *za* ’-ért’;
- a határozói esettel: *po* ’szerint, megfelelően’, *pri* ’mellett, -kor’.

Más elöljárók két esettel, egyesek hárommal használhatók, jelentésüktől vagy a velük alkotott határozót alárendelő ige jellegétől függően:

Elöljárószó	Eset	A használat egyéb feltételei	Példa
među	T.	mozgást kifejező igével	*ići **među** ljude* ’emberek közé megy’
	E.	nem mozgást kifejező igével	*biti **među** ljudima* ’emberek között van’
na	T.	mozgást kifejező igével	*postaviti **na** sto* ’az asztalra tesz (vmit)’
	H.	nem mozgást kifejező igével	*biti **na** stolu* ’az asztalon van’
nad(a)	T.	mozgást kifejező igével	*uzdigati se **nad** more* ’a tenger fölé emelkedik’
	E.	nem mozgást kifejező igével	*nalaziti se **nad** morem* ’a tenger fölött van’
o	T.		*obesiti **o** nešto* ’valamire akaszt’
	H.		*govoriti **o** nečemu* ’valamiről beszél’
pod(a)	T.	mozgást kifejező igével	*padati **pod** stolicu* ’a szék alá esik’
	E.	nem mozgást kifejező igével	*ležati **pod** stolicom* ’a szék alatt fekszik’
pred(a)	T.	mozgást kifejező igével	*pozoviti **pred** kralja* ’a király elé hív (vkit)’
	E.	nem mozgást kifejező igével	*govoriti **pred** kraljem* ’a király előtt beszél’ (térben)
s(a)	B.		*skočiti **sa** stola* ’leugrik az asztalról’
	E.	élőlényekkel	***s** mužem* ’a férjével’
u	T.	mozgást kifejező igével	*ići **u** selo* ’a faluba megy’
	H.	nem mozgást kifejező igével	*živeti **u** selu* ’a faluban él’
	B.		***u** Branka Ćopića* ’Branko Ćopićnál’ (azaz műveiben)
za	T.		***za** profesora* ’a tanárért’, ’a tanár részére’
	E.		***za** profesorom* ’a tanár mögött/után/nyomában’
	B.		***za** života* ’egy egész életen át, (vki) egész életére’

Megjegyzés: Egyes elöljárószók esetében van **a** ~ ∅ váltakozás. Az **a**-t fonotaktikai okokból adják hozzá az elöljáróhoz, amikor a következő szó ugyanazzal a mássalhangzóval, hasonló típusú mássalhangzóval vagy mássalhangzó csoporttal kezdődik: ***s** majkom* ’az anyjával’, de ***sa** sestrom* ’a nővérével’; ***pred** tobom* ’előtted’, de ***preda** mnom* ’előttem’.

A kötőszó

Meg lehet különböztetni olyan szavakat, amelyek eredetileg is kötőszók (*i* ’és’, *ili* ’vagy’, *ako* ’ha’ stb.), és olyanokat, amelyek elsősorban határozószók, pl. *kad(a)?* ’mikor?’: ***Kad** se vraćaš?* ’Mikor térsz vissza?’ vs. *Razgovaraćemo **kad** se budem vratio* ’Majd beszélgetünk, amikor visszatérek’.

Vannak kötőszó értékű szókapcsolatok is, pl. *kao da* ’mintha’, *zato što* ’mert’, *zbog toga što* ’azon az oknál fogva, hogy’ stb.

Használatukra vonatkozó megjegyzések:

- Az *a* kötőszó általában a magyar ’pedig’-nek felel meg (*Mališan recituje **a** njegova sestra peva* ’A kisfiú szaval, a nővére pedig énekel’), de használják az *i* ’és’ jelentésével is, ha az őt követő mondatban van egy ’is’ jelentésű *i* vagy a *ni* ’sem’ kötőszó: *Juče je padala kiša **a** i danas će* ’Tegnap esett az eső, és ma is fog’, *Juče nije padala kiša **a** ni danas neće* ’Tegnap nem esett az eső, és ma sem fog’.
- Az *a da* szókapcsolat jelentése ’anélkül, hogy’: *Prešao je granicu **a da** mu nisu tražili pasoš* ’Átlépte a határt anélkül, hogy kérték volna az útlevelét’.
- A *pa* kötőszó jelentése közeli az ’és’-éhez. Használatos:
    - sorban következő elem előtt: *Operi prednje **pa** zadnje staklo* ’Mosd meg a szélvédőt, majd a hátsó ablakot’;
    - következmény kifejezésére: *Radili su **pa** se umorili* ’Dolgoztak és kifáradtak’;
    - felsorolásban: *Najbliži Suncu je Merkur, **pa** Venera, **pa** Zemlja…* ’A legközelebbiek a Naphoz Merkúr, aztán Vénusz, aztán a Föld…’
- A *što* és ritkábban a *da* kötőszónak lehet a főmondatban utalószójuk, a *to*, amely közvetlenül előttük áll: ***To što** voli da crta ne znači da će biti slikar* ’Az, hogy szeret rajzolni, nem jelenti azt, hogy festő lesz’, *Nije bilo reči o **tome da** se kandidati sami sebe predlažu* ’Nem volt szó arról, hogy a jelöltek saját magukat javasolják’.
- A *kao* és a *nego* kötőszók egyedül mondatrészek előtt állnak. Mondatokat ezekkel és a *što* vagy a *da* szókkal alkotott szókapcsolatok vezetnek be:

    *Zaposlio se **kao** prodavac* ’Eladóként vállalt munkát’ vs. *Došao sam **kao što** sam obećao* ’Eljöttem, amint megígértem’;
    *Imaš više sreće **nego** pameti* ’Több szerencséd van, mint eszed’ vs. *Platio si više **nego što** je trebalo* ’Többet fizettél, mint amennyit kellett’, *Bolje je da se vratimo **nego da** uzalud čekamo* ’Jobb, ha visszamegyünk, mintsem hogy hiába várjunk’.

Módosítószók és partikulák

A szerb nyelvtanok nem különböztetik meg a módosítószókat a partikuláktól.[69] Mindkét kategóriát a *rečce* terminussal illetik, amelynek fordítása „partikulák”. Ezeket úgy határozzák meg, mint olyan változatlan alakú szavakat, amelyek a beszélő attitűdjét fejezik ki a közlés tartalmával kapcsolatban. Általában jelentésük a kommunikáció konkrét körülményeitől függ. Például a *samo* szó a következőket fejezheti ki:

- figyelem felkeltését: ***Samo** da znaš šta sam juče video!* ’Figyelj csak, mit láttam tegnap!’
- figyelmeztetést, fenyegetést: ***Samo** da mi dođi kasno!* ’Gyere csak nekem későn!’
- óhajt: ***Samo** da mi se on vrati!* ’Bárcsak visszajönne hozzám!’

A leggyakoribb módosítószó/partikula-félék:

- pontosító: *baš* ’éppen’, *i* ’is’, *upravo* ’éppen’, *taman* ’éppen’. Példa mondatban: ***Baš** meni se to moralo desiti!* ’Éppen velem kellett megtörténnie!’

- modális: *besumnje* ’kétségkívül’, *dakako* ’persze’, *jedva* ’alig’, *možda* ’talán’, *naprotiv* ’ellenkezőleg’, *nipošto* ’semmiképpen’, *sigurno* ’biztosan’, *uistinu* ’valóban’, *umalo* ’majdnem’, *valjda* ’talán’, *verovatno* ’valószínűleg’, *zaista* ’igazán’. Mondatban: – *Hoćeš li sutra doći? –* ***Dakako*** *da ću doći.* ’– Eljössz holnap? – Persze, hogy eljövök.’; *Ceo dan učiš,* ***sigurno*** *si umoran* ’Egész nap tanulsz, biztosan fáradt vagy’; ***Umalo*** *da zaboravim pasoš* ’Majdnem elfelejtettem az útlevelemet’.
- mutató: *evo, eto, eno* ’íme’. Három távolsági fokot fejeznek ki, akárcsak a mutató névmások: – *Gde su mi naočari? –* ***Eto*** *ih kraj tebe* ’– Hol van a szemüvegem? – Ott van melletted’; ***Eno*** *starica pred vratima* ’Íme az öreg néni a kapu előtt’.
- kérdő:[70]
  - A *li* és a *da li* partikulák eldöntendő kérdést fejeznek ki. Az első az állítmányt követi, a második a mondat elején áll: *Mogu* ***li*** *da uđem?* vagy ***Da li*** *mogu da uđem?* ’Bemehetek?’
  - A *li* partikulát használják nem kötelezően kérdőszó után is, ennek kihangsúlyozására: *Gde* ***li*** *sam ostavio ključeve?* ’Vajon hol hagytam a kulcsokat?’
  - A *zar* partikula kifejezhet:

    – csodálkozást: ***Zar*** *je već podne?* ’Micsoda, már délután van?’;
    – tagadó válasz várását, amikor a kérdés nem tagadott: ***Zar*** *želiš da nastradaš?* ’Meg akarsz halni, vagy mi?’;
    – állító válasz várását, amikor a kérdés tagadott: ***Zar*** *nisam lep?* ’Hát nem vagyok szép?’
- felkiáltó: *a*, *ala*, *ama*, *da*, *ma*, *ta*. Mondatokban: ***Ala*** *smo se lepo proveli!* ’De szépen múlattuk az időt!’, ***Ama*** *čoveče, slušaj me!* ’Hallgass már meg, jóember!’,[71] ***Da*** *si mi zdrav!* ’Légy egészséges!’, ***Ma*** *nemoj!* ’Na ne!’,[71] ***Ta*** *vi se šalite!* ’Dehát maga viccel!’;[71]
- igenlő: *da* ’igen’, *dabome* ’persze’, *dakako* ’persze’: ***Da****, doćiću* ’Igen, eljövök’;
- tagadó: *ne* ’nem, ne’, *ni* ’sem’: *Dolazi on, ali* ***ne*** *tako često* ’Jön ő, de nem olyan gyakran’, ***Ni*** *ja tu ništa ne mogu učiniti* ’Ebben az esetben én sem tudok semmit tenni’;
- korlátozó: *bar* ’legalább’, *jedino* ’csak’, *samo* ’csak’: ***Samo*** *ti možeš da mi pomogneš* ’Csak te tudsz segíteni rajtam’;
- parancsoló: *neka*, *već*: ***Neka*** *dođe on!* ’Jöjjön ide ő!’ *Prestani* ***već*** *s tim plakanjem!* ’Hagyd már abba a sírást!’

A módosítószók/partikulák mondatszók is lehetnek párbeszédben. Ide sorolnak néhány több szóból álló tagolatlan mondatot is: *Kako da ne!, Nego šta!, Nego kako!* ’Dehogynem!’, ’Hogyne!’

Mondattan

Ez a szakasz a szerb mondattani rendszer főbb jellegzetességeit mutatja be, az egyszerű mondat típusaira, a mondatrészekre, a szórendre és némely mellékmondatra vonatkozóan.[72]

Az egyszerű mondat

Az egyszerű mondatok típusai

Kérdő mondat kijelentő mondatból alakítható kétféle szerkezettel, amelyek eldöntendő kérdéssé teszik a mondatot:

1. Az alany és az állítmány helye felcserélődik, amely esetben az egyszerű igealakú állítmány mögé vagy az összetett alakú segédigéje mögé a *li* partikula kerül. A segédige hangsúlyos alakja használatos: *Spavaju* ***li*** *deca?* ’Alszanak-e a gyerekek?’, *Jesam* ***li*** *dobro uradio?* ’Jól tettem-e?’, *Hoće* ***li*** *brzo ozdraviti?* ’Meg fog-e hamar gyógyúlni?’;
2. Az állító mondat elé a *da li* partikula kerül: ***Da li*** *deca spavaju*?, ***Da li*** *sam dobro uradio?*, ***Da li*** *će brzo ozdraviti?* Ha az állítmánynak hangsúlytalan személyes névmással kifejezett tárgya vagy határozója van, ez közvetlenül követi a kérdő partikulát: ***Da li*** *ga poznaješ?* ’Ismered-e?’

Tagadó mondat az állítmány elé tett *ne* partikulával keletkezik. Ez összeolvad az *imati* ’van neki’, a *biti* létige és a *hteti* ’akar’ kijelentő mód jelen idejű alakjaival (Lásd fentebb Az ige tagadott alakja). Összetett igealakokkal a hangsúlytalan segédige közvetlenül követi a *ne*-t. Példák: *Lift* ***ne*** *radi* ’A lift nem működik’, ***Ne*** *biste dugo čekali* ’Nem várnátok sokáig’.

Kérdő tagadó mondatot többnyire a *li* partikulával szerkesztenek: *Ne biste* ***li*** *hteli malo torte?* ’Nem kér egy kis tortát?’, *Nismo* ***li*** *se već negde videli?* ’Nem láttuk mi már egymást valahol?’

Ilyen típusú mondatban használják a *zar* partikulát is, amely azt fejezi ki, hogy tagadó válasz valószínűtlen lenne a kérdést feltevő szemében. Példák: *Zar deca ne spavaju?* ’Valóban nem alszanak a gyerekek?’, *Zar juče nije padao sneg?* ’Hát tegnap nem esett a hó?’

Felkiáltó mondat kapható kijelentő mondatból csupán ennek hanglejtése megváltoztatásával, de jellegzetes partikulák hozzáadásával is (példák fentebb a Módosítószók és partikulák szakaszban).

Mondatrészek

A névszóval kifejezett grammatikai **alany** alanyesetű, de van úgynevezett „logikai alany” is, amely más esetben áll:

- birtokos esetben, amikor az állítmány a *biti* vagy a létigeként használt *imati*: *Biće* ***velikih iznenađenja*** ’Lesznek nagy meglepetések’, *Ima* ***hrane*** *za sve* ’Van ennivaló mindenki számára’;
- részes esetben, amikor az állítmány személytelenül használt, érzést kifejező ige: ***Vojnicima*** *je hladno* ’A katonák fáznak’ (szó szerint ’Katonáknak van hideg’), *Detetu se spava* ’A gyerek álmos’ (szó szerint ’Gyereknek alussza magát’);
- tárgyesetben, névmás által kifejezve, amikor az állítmány a *biti* vagy más, szubjektív, többnyire negatív érzelmet kifejező ige: *Sve* ***nas*** *je strah* ’Mindannyian félünk’ (szó szerint ’Összes minket van félelem’), *Sram neka* ***ih*** *bude!* ’Szégyelljék magukat (ők)!’ (szó szerint ’Szégyen hogy őket legyen!’)

Az állítmány egyezik általában az alannyal személyben, számban és nemben. Ez utóbbiban az igei állítmány esetében a melléknévi igenév egyezik, akár szenvedő, akár cselekvő: *Grad je* ***pogođen*** *zemljotresom* (hímnem egyes szám) ’A várost földrengés sújtotta’, *Ptice su* ***letele*** ’Repültek a madarak’ (nőnem többes szám). Nincs viszont egyeztetés olyan bemutató szerkezetben, amelyben mutató névmás az alany, és *biti* kopulás névszói állítmány van. Ekkor a névmás mindig semleges nem alanyeset egyes számban marad: ***Ovo*** *je moja ćerka* ’Ez a lányom’.

A **névszói állítmány névszói része** általában alanyesetű, amikor a kopula a *biti* ige (*Moj brat je* ***inženjer*** ’Fivérem mérnök’), olykor pedig birtokos esetű, elöljáróval vagy anélkül: *Narukvica je* ***od srebra*** ’A karkötő ezustből van’, *Deda je uvek bio* ***dobre volje*** ’A nagyapa mindig jóakaratú volt’. Amikor melléknév fejezi ki, ez rövid, azaz határozatlan alakú, ha van ilyen alakja: *Vaš predlog je* ***zanimljiv*** ’Javaslatotok érdekes’.

Más kopulatív igékkel egy ***predikativ*** vagy ***predikativna dopuna*** (szó szerint ’állítmánykiegészítő’) nevű mondatrészt használnak. Ez többnyire alanyesetű [*Zovem se **Marija*** ’Marija a nevem’ (szó szerint ’Nevezem magam Marija’)], de állhat más esetben is:

- elöljárós vagy anélküli tárgyesetben: *Smatraju me **za grešnicu*** ’Bűnösnek tekintenek engem’, *Poslednja odluka predstavlja **izmenu** propisa* ’Az utóbbi határozat a szabályzat megváltoztatását jelenti’;
- eszközhatározói esetben: *Odgovor mi se čini **ispravnom*** ’A válasz helyesnek tűnik nekem’.

A **tárgy** általában elöljáró nélküli tárgyesetben áll, de birtokos esetű a következő esetekben:

- amikor határozatlan mennyiségét érti bele annak, amit megnevez: *Kupiću **hleba** i **vina*** ’Kenyeret és bort fogok venni’, *Imate li **vremena**?* ’Van-e időtök?’
- tagadott igének alárendelve: *Ne vidim **načina** da se to uradi* ’Nem látok módot arra, hogy ezt meg lehessen tenni’.

A **határozók** akármelyik esetben állhatnak, az alanyeseten és a megszólító eseten kívül:

- birtokos esetben:
  - elöljáró nélkül: *Više **ga** se ne plašim* ’Többé nem félek tőle’;
  - elöljáróval: *Sve zavisi **od rezultata*** ’Minden az eredménytől függ’;
- részes esetben: *Verujte **stručnjaku*** ’Higgyetek a szakembernek!’;
- elöljárós tárgyesetben: *Nisam mislio **na vas*** ’Nem gondoltam rátok’;
- eszközahatározói esetben:
  - elöljáró nélkül: *Vladao je **ogromnim carstvom*** ’Óriási császárságon uralkodott’;
  - elöljáróval: *Nemojte žaliti **za prošlošću*** ’Ne sajnáljátok a múltat!’
- határozói esetben: ***O čemu** govoriš?* ’Miről beszélsz?’

A főnévvel vagy névmással kifejezett helyhatározóval kapcsolatban megjegyzendő, hogy mikor teszik tárgyesetbe, és mikor határozói esetbe. Az első hely felé való mozgást kifejező igének alárendelt határozó esete, a második olyan igével használatos, amely nem mozgást vagy nem hely felé való mozgást fejez ki (lásd fentebb az Az elöljárószó szakaszt).

Azok a melléknevek, amelyeknek lehet határozójuk, megkövetelik, hogy ez utóbbi egy bizonyos esetben álljon. Például a *željan* ’kívánó’ melléknév határozójának elöljáró nélküli birtokos esetűnek kell lennie (*željan **promena*** ’változásokat kívánó’), *umoran* ’fáradt’ *od* elöljárós birtokos esetű határozót követel meg (*umoran **od napora*** ’erőfeszítéstől fáradt’), *siguran* ’biztos’ *u* elöljárós targyesetű határozóval jár (*siguran **u sebe*** ’magabiztos’), a középfokú mellékneveket az *od* elöljáró követi, amely a birtokos esettel használatos: *skuplji **od zlata*** ’drágább az aranynál’ stb.

A cselekvést megnevező főnevek **főnévi vagy névmási jelző**je az alábbi sajátosságokkal rendelkezik:

- Ha a főnév tárgyatlan igéből származik, jelzője ugyanabban az esetben áll, mint az illető ige határozója: *izviniti se čitaocima* ’bocsánatot kér az olvasóktól’ – *izvinjenje čitaocima* ’bocsánatkérés az olvasóktól’, *pasti s krova* ’leesik a tetőről’ – *pad s krova* ’esés a tetőről’.
- Ha a főnév tárgyas igéből képzett (tárgya elöljáró nélküli tárgyesetben áll), jelzője általában elöljáró nélküli birtokos esetű (*uvoziti **hranu*** ’élelmiszereket hoz be’ – *uvoz **hrane*** ’élelmiszerek behozatala’), olykor pedig valamely elöljárós más esetben: *želeti **promene*** ’változásokat kíván’ – *želja **za promenama*** ’változások kívánása’.

A ***privremeni atribut*** ’ideiglenes jelző’, ***predikatski atribut*** ’állítmányi jelző’ vagy ***aktuelni kvalifikativ*** ’aktuális minősítő’ nevű mondatrészt, amely a magyar grammatikákban állapothatározónak felel meg, rövid, azaz határozatlan alakú melléknév fejezi ki, ha van ilyen alakja: *Otac se* ***iscrplen*** *srušio na ležaj* ’Az apa holtfáradtan rogyott le a fekhelyre’ (rövid alakú melléknévvel), *Naši su* ***prvi*** *stigli na cilj, a vaši* ***poslednji*** ’A mieink elsőkként értek célba, a tieitek utolsókként’ (hosszú alakú melléknevekkel, mivel csak ilyenjük van).

Az ***apozitiv*** nevű mondatrészt is határozatlan melléknév adja. Klajn 2005 átmeneti mondatrésznek tekinti a *privremeni atribut* és az *apozicija* között. Szünetekkel és sajátos hanglejtéssel (írásban vesszőkkel) válik ki a szomszédos mondatrészek közül. Példák: ***Vlažna*** *od kiše, zemlja se ugibala pod nogama* ’Mivel nedves volt az esőtől, a föld besüppedt a lábak alatt’ (szó szerint ’Nedves az esőtől,…’), *Moj kolega,* ***iznenađen****, nije stigao da reaguje* ’Kollégám, meglepett lévén, nem tudott reagálni’ (szó szerint ’Kollégám, meglepett,…’).

Az ***apozicija*** ’értelmező’ nevű mondatrész alatt Klajn 2005 csak főnév által kifejezett mondatrészt ért, amely nem válik ki szünetekkel és sajátos hanglejtéssel. Ez általában egyezik nemben, számban és esetben azzal a főnévvel, amelyet értelmez [*doktor* ***Simić*** ’Simić doktor’ – *s doktorom* ***Simićem*** ’Simić doktorral’ (szó szerint ’doktorral Simić-csel’)], de egyes esetekben változatlan:

- a nőnemű személyek családneve, más szláv nyelvekkel ellentétben: *doktorka Simić* ’Simić doktornő’ – *s doktorkom Simić* ’Simić doktornővel’;
- egyes közületek elnevezése (ezeket idézőjelbe teszik): *u hotelu ’Union’* ’az Union szállóban’;
- a kevésbé ismert földrajzi elnevezések: *na reci Orinoko* ’az Orinoco folyamon’ (vs. *na reci Dunavu* ’a Duna folyamon’ – egyeztetett értelmező).

A szórend

A szórend attól függ, hogy milyen szemantikai szerepe (topik vagy predikátum) van a mondat egyik vagy másik részének, és/vagy attól, hogy a beszélő kiemeli-e a mondat egyik-másik részét vagy sem.

Bár a szerb nyelvben a szórend elég szabad, mégis lényegében SVO-nyelv, azaz a szórend alany + állítmány + tárgy/határozó, az alábbi körülmények között:

1. A beszélgetőtársak már ismerik úgy az alanyt, mint a tárgyat/határozót, tehát nem forog fenn a topik és a predikátum kérdése.
2. Állító kijelentő mondatról van szó.
3. Az alanyt külön szó fejezi ki.
4. Az állítmány egyetlen szóból áll, mely ige.
5. A mondatban csak egy tárgy vagy határozó van, és ezt főnév vagy névmás fejezi ki.
6. A mondat semleges, azaz nincs kiemelve a mondat egyetlen része sem.
7. Prozódiai szempontból mindegyik mondatrész hangsúlyozott.

Példa: *Dečaci vole košarku* ’A fiúk szeretik a kosárlabdát’.

Ugyanaz a szórend, ha a fenti 2–7 feltételek mellett a fenti mondat a *Šta rade dečaci?* ’Mit csinálnak a fiúk?’ kérdésre válaszol, azaz a válaszban az alany topik, és az állítmány + tárgy predikátum. Megjegyzendő egyébként, hogy általában a topik megelőzi a predikátumot.

Más helyzetekben a szórend különbözhet.

A kiemelt állítmány helye

A fenti mondat állítmányát úgy lehet kiemelni, hogy a mondat végére teszik: *Košarku dečaci* ***vole*** ’A kosárlabdát a fiúk szeretik’ (például olyan tevékenységgel ellentétben, amit nem szeretnek). Ugyancsak kiemelés céljából, de más értelemben, az állítmány lehet az első helyen: ***Vole*** *dečaci košarku* ’Szeretik a fiúk a kosárlabdát’ (ellentmondva olyan címzettnek, aki az ellenkezőjét állítja).

Az alany helye

Az alanyt úgy emelik ki más lehetséges alannyal ellentétbe téve, hogy a mondat végére helyezik: *Košarku vole* ***dečaci*** ’A kosárlabdát a fiúk szeretik’ (például a lányokkal ellentétben, akik nem szeretik).

Predikátumként az alany az állítmány mögé kerül, akkor is, ha nincs kiemelve: *Zvala te je* ***neka žena*** ’Egy nő hívott (téged)’ [válasz egy lehetséges ’Ki hívott (engem)?’ kérdésre]. Ugyancsak az állítmány mögött van az alany idézet utáni közbevetett mondatban: – *Jeste li žedni? – upita* ***domaćica*** ’– Szomjasak vagytok-e? – kérdi a háziasszony’.

A tárgy és a határozók helye

Topikként a tárgy az állítmány előtt áll: ***Papire*** *će pokupiti čistačica* ’A papírokat majd össze fogja szedni a takarítónő’ (válasz egy lehetséges ’Mi lesz a papírokkal?’ kérdésre).

Ha az állítmánynak tárgya is és határozója is van, többnyire az utóbbiak közül a rövidebbik megelőzi a hosszabbikat, úgy értve, hogy szócsoportokról is lehet szó: *Šaljem* ***rukopis*** *uredniku književne revije „Stvarnost”* ’Elküldöm a kéziratot a *Stvarnost* irodalmi folyóirat szerkesztőjének’, *Šaljem* ***uredniku*** *rukopis mog neobjavljenog romana* ’Elküldöm a szerkesztőnek a még kiadatlan regényem kéziratát’.

Az elöljáró nélküli személyes névmással kifejezett tárgy vagy határozó állhat az állítmány előtt vagy mögött, akár kiemelt (hangsúlyos alakkal), akár nem (hangsúlytalan alakkal). Példák:

> *Ne vidim* ***ga*** ’Nem látom’;
> *Ne vidim* ***njega*** ’Nem látom őt’;
> *Ja* ***ga*** *ne vidim* ’(Én) nem látom’;
> *Ja* ***njega*** *ne vidim* ’(Én) őt nem látom’.

Az ilyenféle tárgy vagy határozó állhat a mondat elején, hangsúlyos alakjában, és így kiemelt: ***Meni*** *su ništa rekli* ’Nekem nem modtak semmit’.

A határozószóval kifejezett határozó általában az előtt az ige vagy melléknév előtt áll, amelyet meghatároz: *On* ***mnogo*** *zarađuje* ’Ő sokat keres’, *Emisija je* ***vrlo*** *zanimljiva* ’A műsor nagyon érdekes’. Tagadó mondatban viszont gyakran helyezik az ige mögé (*On ne zarađuje* ***mnogo*** ’Ő nem keres sokat’), de állhat előtte is: *On* ***mnogo*** *ne zarađuje* ’Ő nem sokat keres’ (szó szerint ’Ő sokat nem keres’). *Li* partikulás kérdő mondatban kötelezően áll az állítmány mögött (*Zarađuje li on* ***mnogo****?* ’Sokat keres-e?’), viszont *da li* partikulással az ige előtt marad: *Da li on* ***mnogo*** *zarađuje?*

A főnévvel vagy főnévcsoporttal kifejezett határozó, ha nincs kiemelve, általában az előtt az ige mögött áll, amelyet meghatároz (*Viđamo se* ***svakog dana*** ’Látjuk egymást minden nap’), de kiemelés céljából az ige előtt: ***Svakog dana*** *se viđamo* ’Minden nap látjuk egymást’.

A determinánsi funkciójú névmások helye

Az ilyen determinánsok helye szabályszerűen a szócsoport főneve előtt van. Csak a birtokos determináns áll a főnév mögött, és csak akkor, ha ez megszólító esetben áll: *Slušaj, prijatelju* ***moj!*** ’Hallgass ide, barátom!’ Ha a főnévnek több determinánsa van, hozzá a legközelebb a birtokos determináns áll, ez előtt a mutató, a kérdő vagy a határozatlan, ezek előtt pedig a *sav* vagy a *ceo* (mindkettő jelentése ’egész’) szavak. Példák: *ovo tvoje delo* ’ez a te ügyed’, *O kakvoj mojoj grešci govoriš?* ’Melyik hibámról beszélsz?’, *ceo taj njihov program* ’ez az ők egész programja’.

A jelző helye

A melléknévi jelző általában a jelzett főnév előtt áll (***žuti*** *cvet* ’sárga virág’), de mögötte is állhat, amikor határozója van: *od starosti* ***žuta*** *knjiga* vagy *knjiga* ***žuta*** *od starosti* ’a régisége miatt sárga könyv’.[73] Kötelezően áll a történelmi személyiségek neve mögött: *Katarina* ***Velika*** ’Nagy Katalin’. Egy főnévnek több melléknévi jelzője is lehet, mind előtte. Ilyen szócsoportban a határozatlan melléknév megelőzi a határozottat, a minősítő a viszonyítót, a szűkebb jelentésű pedig a tágabb jelentésűt: *moderan italijanski školski brod* ’modern olasz tanhajó’, *poznata beogradska operska pevačica* ’ismert belgrádi operaénekesnő’.

A sorszámnévvel kifejezett jelző szabályszerűen a főnév előtt áll, mint a melléknévi jelzők általában (*peti razred* ’ötödik osztály’), viszont az ilyen jelző is a történelmi személyiségek neve mögött áll: *Petar* ***Prvi*** ’Első Péter’. Ha ezen kívül a főnévnek van még egy melléknévi jelzője, a számnévnek ez előtt van a helye: *treći svetski rat* ’a harmadik világháború’.

A névszói állítmány névszói részét képező szócsoportban a melléknévi jelző, ha nincs kiemelve, akkor a kopula mögött áll: *Kinezi su čudni ljudi* ’A kínaiak furcsa emberek’. Kiemelése céljából az ilyen jelzőt a mondat elejére helyezik: ***Čudni*** *su ljudi ti Kinezi* ’Furcsa emberek ezek a kínaiak’.

A főnévi jelző a jelzett főnév mögött áll: *čovek proverenog ukusa* ’bizonyított jó ízlésű ember’.

A simulószók helye

Az enklitikumok (a hangsúlytalan névmások, a hangsúlytalan segédigék és a *li* kérdő partikula) nem állhatnak mondat elején.

Az enklitikus segédigéknek és tárgyi vagy határozói funkciójú személyes névmásoknak több helyük is lehet.

Példák névmásra:

- az alany szócsoportja mögött: *Ova neostvarena čežnja* ***mu*** *pruža inspiraciju za nove pokušaje* ’Ez a meg nem valósult kívánság újabb kísérletekre ad neki ihletet’;
- az alany szócsoportjának első tagja mögött: *Ova* ***mu*** *neostvarena čežnja pruža inspiraciju za nove pokušaje*;
- az állítmány mögött: *Ova neostvarena čežnja pruža* ***mu*** *inspiraciju za nove pokušaje*.

Példák segédigére:

- az első határozó mögött: *Zbog nepažnje* ***je*** *u vašim vozilima često dolazilo do požara* ’Figyelmetlenség miatt járműveitekben gyakran fordult elő tűzeset’;
- a második határozó szócsoportjának első tagja mögött: *Zbog nepažnje, u vašim* ***je*** *vozilima često dolazilo do požara*;
- a második határozó szócsoportja mögött: *Zbog nepažnje, u vašim vozilima* ***je*** *često dolazilo do požara*;
- a harmadik határozó mögött: *Zbog nepažnje, u vašim vozilima često* ***je*** *dolazilo do požara*.

Azon kívül, hogy nem állhat a mondat elején, az enklitikum helyének más korlátozásai is vannak:

- Nem állhat az állítmány mögötti hely után.
- Nem követhet szünetet.
- Ha a mondatban van vonatkozó névmás vagy kérdő szó, az enklitikum közvetlenül ez után áll. Példák:

*Srušili su spomenik koji **je** puna dva veka bio simbol ovog grada* ’Ledöntötték azt a műemléket, amely két egész évszázadon át volt e város jelképe’;
*Ko **će** pod ovim uslovima želeti da putuje?* ’Ki kíván majd ilyen körülmények között utazni?’;
*Hoću da znam zašto **me** niko nije obavestio šta se događa* ’Tudni akarom, miért nem értesített senki arról, ami történik’.

- Az enklitikum mondatot bevezető kötőszó mögött áll, hacsak ez utóbbi nem *i* ’és’, *a* ’pedig’ vagy *ni* ’sem’: *Raspisali smo konkurs, ali **se** niko nije javio* ’Pályázatot hirdettünk, de senki sem jelentkezett’.

Egy mondatban két, három vagy négy enklitikum is lehet egymás mögött. Amikor négy van, ezek a *li* partikula, egy segédige és két különböző esetben álló névmás: *Ne znam da **li sam joj se** dopao* ’Nem tudom, tetszettem-e neki’.

Az enklitikumok sorrendjét az alábbiak szabályozzák:

1. A *li* partikula megelőzi a többi enklitikumot: *Gde **li** su moje naočare?* ’Hol van a szemüvegem?’
2. Az enklitikus segédigék, kivéve a *je*-t, a névmások előtt állnak: *Da li **sam** ih ja upoznao?* ’Megismerkedtem-e én velük?’
3. A *je* segédige és az őt helyettesítő *se* visszaható névmás a többi névmás mögött áll: *Videla me **je*** ’Látott engem’, *Predstava im **se** dopala* ’Az előadás tetszett nekik’.
4. Az enklitikus névmások sorrendje a következő:

– a részes esetű + a birtokos esetű : *Ima kolača, daću **ti ih** malo* ’Vannak sütemények; majd adok neked egy kicsit (belőlük)’;
– a részes esetű + a tárgyesetű: *To su Markove knjige, on **ti ih** poklanja* ’Ezek Marko könyvei; neked ajándékozza (őket)’;
– a birtokos esetű + a tárgyesetű: *Ne želim to imanje, davno sam **ga se** odrekao* ’Nem kívánom ezt a tulajdont; már rég lemondtam róla’.

A proklitikumok állhatnak a mondat elején:

- elöljáró: ***Na** stolu ima knjiga* ’Az asztalon van egy könyv’;[74]
- kötőszó: ***Da** Slavko uzima kruške* ’Slavko vegyen körtét’;[75]
- partikula: ***Da** nisi bolesna?* ’Csak nem vagy beteg?’[76]

Mellékmondatok

A közvetett kérdést képező **tárgyi mellékmondat**ot ugyanaz a kérdőszó vezeti be, mint az, amely a megfelelő közvetlen kérdés elején áll, belleértve az eldöntendő kérdést is: *Da li ima deterdženta?* ’Van-e mosószer?’ – *Pitaću prodavca **da li** ima deterdženta* ’Meg fogom kérdezni az eladótól, hogy van-e mosószer’.

A **módhatározói mellékmondat**tal kapcsolatban megjegyzendő, hogy:

- A *kao što* ’úgy…, ahogy’ és a *kao da* ’mintha’ kötőszókkal bevezetett mellékmondatok különböznek az állítmányuk cselekvésének jellegét illetően, de nem az igealak tekintetében:

*Vrata treba montirati kao što **je označeno** na crtežu* ’Az ajtót úgy kell összeszerelni, ahogy az a rajzon van előírva’ – valós cselekvés, kijelentő módú állítmány vs.
*Opominje me da pada kiša, kao da ja to ne **znam*** ’Emlékeztet arra, hogy esik az eső, mintha én nem tudnám’ – nem valós cselekvés, de ugyancsak kijelentő módú

állítmány.

- A főmondat és a mellékmondat cselekvései közötti arányosságot többféle szerkezettel lehet kifejezni:

  – megfelelő, egymásra utaló szavak a két mondatban és a *što* kötőszó a mellékmondat bevezetőjeként: *Što ih više opominješ, deca te sve manje slušaju* ’Minél inkább szidod a gyerekeket, annál inkább nem hallgatnak rád’;
  – egymásra utaló *to* a főmondatban és *što* a mellékmondatban: *Što je metal topliji, to je mekši* ’Minél melegebb a fém, annál puhább’;
  – egymásra utaló *utoliko* a főmondatban és *ukoliko* a mellékmondatban: *Ukoliko je metal topliji, utoliko je mekši*.

A **célhatározói mellékmondat**nak több szerkezete lehetséges:

- a *da* kötőszóval és kijelentő mód jelen idejű állítmánnyal: *Odvezi kola mehaničaru* ***da*** *ih* ***pogleda*** ’Vidd a kocsit szerelőhöz, hogy nézze meg’;
- a *da* kötőszóval és feltételes módú állítmánnyal: ***Da bi*** *situacija* ***bila*** *jasnija, poslužićemo se crtežom* ’Hogy a helyzet világosabb legyen, rajzhoz fogunk folyamodni’;
- a *kako* kötőszóval és feltételes módú állítmánnyal: *Ostao sam u hotelu* ***kako bih dovršio*** *pismo* ’A szállodában maradtam, hogy befejezzem a levelet’;
- tagadó alakú, de nem tagadó jelentésű feltételes módú állítmánnyal, és a *li* partikulával: *On zapali šibicu* ***ne bi li*** *malo* ***ogrejao*** *promrzle prste* ’Gyufát gyújt, hogy legalább egy kicsit megmelegítse megfagyott ujjait’.

A **megengedő mellékmondat**tal kapcsolatban megemlítendő a *makar* kötőszós szerkezet, amelyben az állítmány a cselekvő melléknévi igenév alakjában jelenik meg: *Neću popustiti makar* ***poginuo*** ’Nem fogok engedni, ha belehalok is’, *Makar (i) ništa ne* ***našli****, dobro je da ispitamo teren* ’Jó lesz átkutatni a terepet, ha nem is találunk semmit’.

A feltételes mellékmondat

Jelen- vagy jövőbeli lehetőség kifejezhető magyar szerkezettel analóg módon: ***Ako*** *lampica svetli, mašina je ispravna* ’Ha a jelzőlámpa világít, a gép rendben van’, ***Ukoliko*** *se lampica ugasi, zovite me* ’Amennyiben a jelzőlámpa kialszik, hívjanak’. Van az utóbbival azonos jelentésű más szerkezet is, a *li* partikulával: *Ugasi* ***li*** *se lampica, zovite me*.

Olyan a jelenben vagy a jövőben teljesülhető feltétel kifejezésére, amelytől függ egy cselekvés megvalósulása, megvan, mint a magyarban, a feltételes módú állítmányos mellékmondat. A kötőszó lehet *ako* ’ha’, *ukoliko* ’amennyiben’ vagy *kad(a)* (alapjelentése ’mikor’): *Kad / Ako / Ukoliko bi bilo kiše do kraja meseca, usevi bi se mogli spasti* ’Ha / Amennyiben lenne eső a hónap végéig, meg lehetne menteni a vetést’. Ha a feltétel teljesíthetetlen, a *kad(a)* kötőszó és feltételes módú állítmány, vagy a *da* kötőszó és kijelentő mód jelen idejű állítmány használatos: *Kad bih bio / Da sam deset godina mlađi, predložio bih joj brak* ’Ha tíz évvel fiatalabb lennék, megkérném a kezét’.

A múltban nem teljesített feltételt a *da* kötőszóval és kijelentő mód múlt idejű állítmánnyal fejezik ki: ***Da sam odgovorio*** *i na deseto pitanje, zaradio bih milion dinara* ’Ha a tizedik kérdésre is válaszoltam volna, egy millió dinárt nyertem volna’.

Mondattal vs. főnévi igenévvel kifejezett alárendelt cselekvés

A személytelen *trebati* ’kell’ igének alárendelt cselekvést főnévi igenévvel fejezik ki, amennyiben a cselekvő nincs meghatározva: *Treba* ***sačekati*** ’Várni kell’. Ha viszont a cselekvő meg van határozva, őt a *da* kötőszóval bevezetett alanyi mellékmondat alanya fejezi ki, az állítmánya pedig kijelentő mód jelen idejű: *Treba* **da sačekamo** ’Várnunk kell’.

Amikor egy mondatban két cselekvés van kifejezve, melyek közül az egyik alárendeltje a másiknak, és mindkettőnek ugyanaz a cselekvője, a szerb nyelv a *da* kötőszós tárgyi mellékmondtatot preferálja az alárendelt cselekvés kifejezésére, a horvát és más szláv nyelvekkel ellentétben, amelyek ehelyett a főnévi igenévvel kifejezett tárgyat preferálják: *Marija želi da piše* ’Marija írni kíván’.[77]

Szókészlet

Browne 2004 szerint e munka megjelenéséig nem voltak tulajdonképpeni statisztikák a szerb szókészlet összetételéről.[78] Annyi említhető meg, hogy iskolás gyerekek írásai alapján 1983-ban végzett kutatásból az tűnik ki, hogy ezekben az írásokban a leggyakrabban használt 100 szó közül 97 örökölt szláv eredetű szó, kettő bizonytalan eredetű, a gyerekek nyelvezetéhez tartozó szó, és egy jövevényszó.[79]

Örökölt szavak

A szerb nyelvben megtalálhatók mindenféle területhez tartozó ősszláv szavak: *mati* ’anya’, *kći* ’vki leánya’, *sin* ’vki fia’, *noga* ’láb’, *nos* ’orr’, *nokat* ’köröm’, *vuk* ’farkas’, *zec* ’nyúl’, *miš* ’egér’, *jež* ’sündisznó’, *zima* ’tél’, *sneg* ’hó’ stb.[80]

Egyes örökölt szavak csak a szerbben és a horvátban maradtak fenn: *jer* ’mert’, *proleće* ’tavasz’, *raditi* ’dolgozik’, *kiša* ’eső’, *baciti* ’dob’ (ige), *tražiti* ’keres’. Mások megvannak más szláv nyelvekben is, de a szerbben és a horvátban más jelentésük lett: *voleti* ’szeret’ (< ’preferál’), *jak* ’erős’ (< ’miféle’), *posao* ’dolog, ügy’ [< ’küldött (személy)’], *čuvati* ’őriz’ (< ’érzékel’), *vrlo* ’nagyon’ (< ’erényesen’).[81]

Szóalkotás

A szerb nyelvben a leggyakrabban utóképzővel történik a szóalkotás. Ennél kevésbé gyakori az előképzővel való és a szóösszetétel, a legritkábban alkalmazott módszer pedig a szófajváltás.[82]

Szóképzés

Utóképző vagy/és előképző hozzáadásával, avagy utóképző elvonásával az alapszó szócsaládjához tartozó szavak keletkeznek.

Utóképzők

Utóképző hozzáadásával vagy kicserélésével alkotható:[83]

- főnév:
  - igéből:

    – cselekvésnév: *čitati* ’olvas’ > *čita**nje*** ’olvasás’, *odlaziti* ’elmegy’ > *odlaz**ak*** ’elmenetel’, *mrzeti* ’gyűlöl’ > *mrž**nja*** ’gyűlölet’, *događati se* ’történik’ > *događ**aj*** ’esemény’, *ženiti se* ’nősül’ > *ženi**dba*** ’nősülés’;

– cselekvőnév: *pisati* ’ír’ > *pis**ac*** ’író’, *pevati* ’énekel’ > *pev**ač*** ’énekes’, *kuvati* ’főz’ > *kuv**ar*** ’szakács’;

- melléknévből: *star* ’öreg, régi’ > *star**ost*** ’öregség, régiség’, *hladan* ’hideg’ > *hladn**oća*** ’hideg’, *dobar* ’jó’ > *dobr**ota*** ’jóság’, *brz* ’gyors’ > *brz**ina*** ’gyorsaság, sebesség’;
- más főnévből:

  – elvont főnév: *prijatelj* ’barát’ > *prijatelj**stvo*** ’barátság’;
  – cselekvőnév: *zid* ’fal’ > *zid**ar*** ’kőműves’, *put* ’út’ > *put**nik*** ’utas’;
  – lakosnév: *Beograd* ’Belgrád > *Beograđ**anin*** ’belgrádi’, *Danija* ’Dánia’ > *Dan**ac*** ’dán’;
  – nőnemű főnév: *lav* ’oroszlán’ > *lav**ica*** ’nőstény oroszlán’, *bog* ’isten’ > *bog**inja*** ’istennő’, *Srbin* ’szerb (férfi)’ > *Srp**kinja*** ’szerb nő ’ (képző helyettesítése);
  – kicsinyített főnév: *brod* ’hajó’ > *brod**ić*** ’hajócska’, *šuma* ’erdő’ > *šum**ica*** ’erdőcske’;
  – nagyobbított főnév: *komad* ’darab’ > *komad**ina*** ’nagy darab’, *mačka* ’macska’ > *mačk**etina*** ’nagy macska’, *glava* ’fej’ > *glav**urda*** ’nagy fej’;

- melléknév:

  - főnévből: *zemlja* ’föld’ > *zemlj**an*** (határozatlan alak), *zemlj**ani*** (határozott alak) ’földből való’; *drvo* ’lemn’ > *drven**(i)*** ’fából való’, *more* ’tenger’ > *mor**ski*** ’tengeri, tengerészeti’, *junak* ’hős’ > *juna**čki*** ’hősies’, *pas* ’kutya’ > *pas**ji*** ’kutya-’ (pl. *pasji život* ’kutyaélet’), *dete* ’gyerek’ > *det**ov*** ’gyerek vkije/vmije’;
  - igéből: *govoriti* ’beszél’ > *govor**ljiv*** ’beszédes, bőbeszédű’, *pisati* ’ír’ > *pis**aći*** ’író-’ (pl. *pisaći sto* ’íróasztal’), *odgovarati* ’megfelel’ > *odgovaraju**ći*** ’megfelelő’;
  - határozószóból: *danas* ’ma’ > *današ**nji*** ’mai’;

- ige:

  - főnévből: *cvet* ’virág’ > *cvet**ati*** ’virágzik’, *boja* ’szín’ > *boj**iti*** ’színez’, *rat* ’háború’ > *rat**ovati** se* ’háborúzik’;
  - más szerb igéből: *gurati* ’tol’ > *gur**kati*** ’tologat’, *kašljati* ’köhög’ > *kašlj**ucati*** ’köhécsel’ *piti* ’iszik’ > *pij**uckati*** ’iszogat’, *pisati* ’ír’ > *pis**karati*** ’értéktelen irományokat ír’;
  - idegen igéből: *fotograf**isati*** ’fényképez’, *program**irati*** ’programoz’.

Példa utóképzőkkel alkotott szócsaládra, melynek alapja a *noć* ’éjszaka’ szó, beleértve egy, már képzettből tovább képzett szót is:[84]

- *noć**ište*** ’éjszakázásra való hely’
- *noć**enje*** ’éjszakázás, éjszaka eltöltése’
- *noć**ni**, -**na**, -**no*** ’éjszakai’
- *noć**iti*** ’éjszakázik’
- *noć**u*** ’éjszaka, éjnek idején’ (határozószó)
- *noć**as*** ’a múlt éjjel’ (határozószó):

  - > *noćaš**nji*** ’a múlt éjjeli’

Elvonás

Jellemző a szerb nyelvre főnevek alakítása igékből való elvonással. Példák: *odmoriti se* ’pihen’ > *odmor* ’pihenés’, *plakati* ’sír’ > *plač* ’sírás’, *prepisati* ’átír, lemásol’ > *prepis* ’másolat’, *rasti* ’nő, növekedik’ > *rast* ’növés, növekedés’.

Előképzők

Az ige esetében az előképzővel történő szóalkotás lehet:

- csupán grammatikai, amikor az előképző nem változtatja meg az ige lexikális jelentését, csak a szemléletét;
- részben grammatikai, részben lexikális (lásd fentebb Igeszemlélet);
- csak lexikális.

Más szófajok esetében az előképző csak lexikális funkciójú, beleértve azt is, hogy nem okoz szófajváltást.

A legtöbb előképző elöljáróból származik, és vannak hangtani változataik is attól függően, hogy milyen hangzóval kezdődik az alapszó. Előképzővel alkotható:

- főnév: *vlasnik* ’tulajdonos’ > ***su****vlasnik* ’tulajdonostárs’, *naslov* ’cím’ > ***pod****naslov* ’alcím’, *biskup* ’püspök’ > ***nad****biskup* ’érsek’, *znanje* ’tudás’ > ***ne****znanje* ’nemtudás’, *straža* ’őrség’ > ***pred****straža* ’előőrs’, *napad* ’támadás’ > ***protiv****napad* ’ellentámadás’;
- melléknév:
  - kicsinyített: *gluv* ’süket’ > ***na****gluv* ’kissé süket’, *velik* ’nagy’ > ***po****velik* ’elég nagy’, *glup* ’buta’ > ***pri****glup* ’kissé buta’, *ćelav* ’kopasz’ > ***pro****ćelav* ’kissé kopasz’;
  - nagyobbított: *velik* ’nagy’ > ***pre****velik* ’túl nagy’;
  - tagadott: *zdrav* ’egészséges’ > ***ne****zdrav* ’egészségtelen’;
  - másféle: *poslednji* ’utolsó’ > ***pret****poslednji* ’utolsó előtti’ (a *pred-* [d]-jét a [p] zöngétleníti);
- névmás: *ko* ’ki’ > ***ne****ko* ’valaki’, ***ni****ko* ’senki’ (láss több példát a Határozatlan névmások és determinánsok szakaszban);
- ige: *baciti* ’dob’ > ***iz****baciti* ’kidob’, *vezati* ’köt’ > ***od****vezati* ’kiköt’, *kriti* ’eldug’ > ***po****kriti* ’takar’, *živeti* ’él’ > ***pre****živeti* ’túlél’, *osetiti* ’érez’ > ***pred****osetiti* ’előérzete van’, *pasti* ’esik’ > ***u****pasti* ’beesik’;
- határozószó: *malo* ’keveset’ > ***po****malo* ’kevéskét’, *retko* ’ritkán’ > ***ne****retko* ’nem ritkán’, *mnogo* ’sokat’ > ***pre****mnogo* ’túl sokat’.

Elő- és utóképzővel való szóalkotás

Ezzel a módszerrel egyidőben illesztenek elő- és utóképzőt a alapszóhoz. Példák:

- főnévből főnév: *do-* ’-ig’ + *koleno* ’térd’ + *-ica* > *dokolenica* ’térdharisnya’;
- főnévből melléknév: *bez-* ’nélkül’ + *kraj* ’vég’ + *-an* > *beskrajan* ’végtelen’;
- főnévből ige: *u-* ’-ba(n)/-be(n)’ + *običaj* ’szokás’ + *-iti* > *uobičajiti se* ’szokásba megy, megszokottá válik’;
- melléknévből ige: *o-* + *zdrav* ’egészséges’ + *-iti* > *ozdraviti* ’meggyógyul, meggyógyít’.

Szóösszetétel

Többnyire az összetett szó tagjait magánhangzó köti össze, gyakrabban az *-o-* (*riba* ’hal’ + *lov* ’vadászat’ > *rib****o****lov* ’halászat’), ritkábban az *-e-*: *oči* ’szemek’ + *vidan* ’látható’ > *oč****e****vidan* ’szemmellátható, nyilvánvaló’. Máskor a két tag közvetlenül tapad egymáshoz. Ez esetben gyakrabban fordul elő, hogy az első magánhangzóra végződik (*sto* ’száz’ + *noga* ’láb’ > *stonoga* ’százlábú’), és ritkábban, hogy mássalhangzóra: *jedan* ’egy’ + *put* ’út’ > *jedanput* ’egyszer’.

Az összetett tagok lehetnek többé vagy kevésbé összeolvadtak. Az előbbieken egyetlen hangsúly van, és egybeírják őket, például *kućèvlasnik* ’háztulajdonos’. Az utóbbiakban mindegyik tag megtartja hangsúlyát, és ezeket kötőjellel írják: *spȍmēn-plȍča* ’emléktábla’, *kulturno-umetnički* ’kulturális és művészeti’.

Az összetett szó alkotóelemei lehetnek:

- elöljáró + elöljáró: *iz* ’-ból/-ből’ + *među* ’között’ > *između* ’között, közül’;
- elöljáró + főnév: *u* ’-ba(n)/-be(n)’ + *mesto* ’hely’ > *umesto* ’helyett’;
- elöljáró + határozószó: *za* ’-ért’ + *malo* ’keveset’ > *zamalo* ’majdhogynem’;
- főnév + főnév: *grad* ’város’ + *načelnik* ’főnök’ > *gradonačelnik* ’polgármester’ (városé);
- főnév + ige: *dan* ’nap’ + *gubiti* ’veszít’ > *dangubiti* ’lopja a napot’;
- főnév + melléknév: *krv* ’vér’ + *žedan* ’szomjas’ > *krvožedan* ’vérszomjas’;
- határozószó + határozószó: *manje* ’kevesebbet’ + *više* ’többet’ > *manje-više* ’többé-kevésbé’;
- határozószó + ige: *zlo* ’rossz’ + *upotrebiti* ’használ’ > *zloupotrebiti* ’visszaél (vmivel)’;
- határozószó + melléknév: *tako* ’úgy’ + *zvani* ’nevezett’ > *takozvani* ’úgynevezett’;
- ige + főnév: *paliti* ’gyújt’ + *kuća* ’ház’ > *palikuća* ’gyújtogató’;
- melléknév + melléknév: *gluv* ’süket’ + *nem* ’néma’ > *gluvonem* ’süketnéma’;
- számnév + főnév: *dva* ’kettő’ + *broj* ’szám’ > *dvobroj* ’két szám egyben’ (folyóirat);
- számnév + számnév: *dva* ’kettő’ + *deset* ’tíz’ > *dvadeset* ’húsz’.

Szóösszetétellel egybekötött képzés

Ezzel a módszerrel szóösszetétel és utóképző-hozzáadás történik egyidőben. A szó alapja, a képzőn kívül, lehet:

- főnév és igető: *krvopija* (< *krv* ’vér’ + *piti* ’iszik’ + *-a*) ’vámpír’;
- határozószó és főnév: *malokrvan* (< *malo* ’keveset’ + *krv* ’vér’ + *-an*) ’vérszegény’;
- határozószó és igető: *krivokletnik* (< *krivo* ’ferdén’ + *kleti se* ’esküszik (vmire)’ + *-nik*) ’hazugan esküdő’;
- melléknév és főnév: *malograđanin* (< *mali* ’kis’ + *grad* ’város’ + *-anin*) ’kispolgár, vidéki ember’;
- névmás és főnév: *ovozemaljski* (< *ova* ’ez’ + *zemlja* ’föld’ + *-ski*) ’evilági’;
- számnév és főnév: *jednosmeran* (< *jedan* ’egy’ + *smer* ’irány’ + *-an*) ’egyirányú’.

Ehhez a szóalkotási módszerhez tartoznak összetett szó + nulla utóképző típusúak is, azaz a szón elvonás ment végbe. Példák:

- főnév + igető: *kiša* ’eső’ + *braniti* ’véd’ > *kišobran* ’esernyő’;
- határozószó + igető: *pravo* ’helyesen’ + *pisati* ’ír’ > *pravopis* ’helyesírás’;
- melléknév + főnév töve: *sed* ’szürke’ + *kosa* ’haj’ > *sedokos* ’ősz hajú’.

Szófajváltás

Szófajváltással például **főnevek** keletkeznek melléknevekből. Többségüket úgy ragozzák, mint az eredeti melléknevet.

A személyt megnevező melléknévből származó köznevek megtartják a melléknév hím- és nőnemű alakját, például *dragi*, *-a* ’kedves’, de az ugyanilyen eredetű családneveket nem egyeztetik nőnemben. Ilyenek például *Crnjanski*, *Rački*, *Markov* stb.

Az elvont fogalmat megnevező ilyen főnevek megtartják a melléknév semlegesnemű alakját: *dobro* ’a jó’, *zlo* ’a rossz’.

Jelentéstapadás útján melléknévi jelzők válnak főnevekké. Ezek megtartják az eredetileg őket alárendelő főnév nemét, például *prava* (nn.) ’egyenes’ (vonal). Idetartozik számos országnév, mivel a *zemlja* ’ország’ nőnemű főnévvel voltak egyeztetve melléknevekként: *Mađarska* ’Magyarország’, *Engleska* ’Anglia’ stb.

A legtöbb ige szenvedő melléknévi igenevű alakja **melléknév**ként is használható, például az ***otvoren*** *prozor* ’nyitott ablak’, ***prodata*** *roba* ’eladott áru’, ***kuvano*** *meso* ’főtt hús’ szókapcsolatokban. A cselekvő melléknévi igenév ritkábban lehet melléknév, szabályszerűen akkor, amikor láthatóan megváltozott állapotot vagy tulajdonságot fejez ki: ***odrasla*** *žena* ’felnőtt nő’, ***zaspalo*** *dete* ’alvó gyerek’ (szó szerint ’elaludt gyerek’).

Határozószó lesz igen gyakran minősítő melléknevekből, beleértve olyanokat, amelyek eredetileg szenvedő melléknévi igenevek, valamint egyes -*ski*-re végződő melléknevekből (lásd fentebb A határozószó).

Elöljáró válik egyes határozószókból és főnevekből (lásd fentebb Az elöljárószó).

Jövevényszavak

Mint minden nyelv, a szerb is gazdagította és továbbra is gazdagítja szókészletét több nyelvből származó jövevényszavakkal.[85] A horváthoz képest, amely sztenderdje a szóalkotást és a tükörfordítást preferálja a szókészlet bővítésének eszközeiként, a szerb nyelv nyitottabb a jövevényszavak befogadására.[86]

A legrégibb jövevényszavak a középkori görög nyelvből származnak, a Bizánci Birodalommal való kapcsolatoknak köszönhetően, és az ószláv nyelvből, mivel ezt használták a szerbek keresztelésének folyamatában. Az előbbi nyelvből egyes szavak az utóbbin keresztül kerültek a szerb nyelvbe. Közvetlenül a görögből vették át például a *livada* ’kaszáló, legelő’ és *miris* ’szag’ szavakat. Az óslávból származnak a *pričati* ’mesél’ és *vazduh* ’levegő’ szavak, valamint a görög *idol* ’bálvány’ és *iguman* ’apát’.

Újlatin nyelvekből a középkorban kezdtek a szerbbe kerülni szavak, például a velencei *siguran* ’biztos’ (melléknév). Később vettek át francia szavakat is, pl. *ruž* ’rúzs’.[87] A legtöbb viszonylag nem régi jövevény, és ezek nemzetközi szavak: *literatura* ’irodalom’, *interesantan* ’érdekes’, *etimologija* ’etimológia’, *poezija* ’vers, költészet’, *telegram* ’távirat’, *geografija* ’földrajz’ stb.

A török nyelv hatása a 14. században kezdődött, a török hódoltsággal egyidőben. Sok török szó maradt fenn,[88] mint például *baš* ’éppen’, *sokak* ’sétány’, *ćorsokak* ’zsákutca’, *badava* ’ingyen’, *jorgovan* ’orgona’ (a növény), *kajsija* ’barack’, valamint lexikális képzők: -*luk* (*komšiluk* ’szomszédság’), -*džija* (*kamiondžija* ’kamionsofőr’), -*ana* (*elektrana* ’villanyerőmű’).

Más viszonylag régi forrásnyelvek a német (ebből például a *kuhinja* ’konyha’, *škoda* ’kár’ és *šnicla* ’hússzelet’ szavak származnak), az orosz [pl. a *zapeta* ’vessző’ (írásjel)][87] és a magyar. Ebből már a középkorban átvettek olyan szavakat, mint *kip* ’kép’ (később ’szobor’) , *herceg* és *varoš*, majd a 18. században, amikor a szerb kultúra központja Magyarországra került, a szókészlet gyarapodott például a *soba*, *salaš* ’tanya’, *gazda*, *lopov* ’tolvaj’ szavakkal.[88]

A legújabb és jelenleg a fő jövevényszó-forrás az angol nyelv, amelyből tömegesen kerülnek szavak a szerb nyelvbe.[88] Egyes ilyen szavak nemzetköziek, mint a *prohibicija* és az *infrastruktura*, mások nagyjából megtartották az angol hangzásukat, pl. *pejsmejker* ’szívritmus-szabályozó’, *trening* ’edzés’, *mjuzikl*, *softver*.[89]

A jövevényszavak beillesztése a szerb nyelv rendszerébe

Majd minden jövevény **főnév** beilleszkedik a szerb ragozási osztályokba.[90] Azok, amelyek eredeti nyelvükben *-i*-re, *-u*-ra vagy akármelyik hosszú magánhangzóra végződnek, belefoglalják ezt a szótőbe: *tab**u** – tabua* ’a tabu vmije’, *bife – bifea* ’a büfé vmije’. Az *-i*-re végződőek mögé a *-j-* kötőhang kerül: *hobi – hobija* ’a hobbi vmije’.

A törökben *-i*, *-ü*, *-ı* és *-u* végű szavak a szerbben *-ija* végződést kaptak, akár hím-, akár nőneműek, és a 2. ragozási osztályhoz tartoznak: *zanatlija* (hn.) ’mesterember’, *ćuprija* (nn.) ’híd’.

A *-tio*-ra végződő latin eredetű szavak esetében ez a végződés *-cija* lett, akár közvetlenül a latin, akár más nyelv a forrásuk: *ambicija* ’ambíció’, *degradacija* ’degradálás’.

Csak a nőket megnevező nem *-a*-ra végződő főnevek maradnak ragozatlanul, pl. *Dolores*, *ledi*.

Az idegen **melléknevek** is általában szerb végződéseket kapnak és ezek szerint ragozzák őket. Ezek fokozása is a szerb szabályok szerint történik (*abdominalni* ’hasi’, *atomski* ’atom-’, *nostalgičan* ’nosztalgikus, *nostalgičniji* ’nosztalgikusabb’, *najnostalgičniji* ’a legnosztalgikusabb’), de vannak kivételt képező változatlan alakú melléknevek is: ***bež** haljina* ’drapp ruha’, *Njihova igra je **fer*** ’Játékuk sportszerű’. A fokozkatóak elé a *više* ’többet’ határozószó kerül: *više fer* ’sportszerűbb’, *najviše fer* ’a legsportszerűbb’.

Az idegen **igék** úgy illeszkednek be a szerb igerendszerbe, hogy az *-ira-*, az *-ova-* vagy az *-isa-* szuffixum kerül a főnévi igenév *-ti* képzője elé: *erodirati* ’erodál’, *paralizovati* ’bénul, bénít’, *eliminisati* ’eltávolít, kizár’. Majd minden ilyen igének csak egy alakja van az igeszemlélet szempontjából, de vannak olyanok is, amelyek folyamatos–befejezett párokat alkotnak: *provocirati* ’provokál’ – *isprovocirati* ’kiprovokál’, *komentirati* – *prokomentirati* ’kommentál’.[91] Egyes igék *-a-*-val a *-ti* képző előtt befejezett szemléletűek (pl. *startati* ’startol’), mások folyamatosak (*bildati* ’bodybuildingezik, testépítést űz’). A *-ti* előtt *-nu-* szuffixumos idegen igék is vannak, melyek befejezett szemléletűek: *blefnuti* ’blöfföl’.[92]

Példaszöveg

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából:

> *„Сва људска бића рађају се слободна и једнака у достојанству и правима. Она су обдарена разумом и свешћу, и треба једни према другима да поступају у духу братства.”*
>
> *„Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svešću, i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva.”*
>
> „Minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van. Az emberek, ésszel és lelkiismerettel bírván, egymással szemben testvéri szellemben kell hogy viseltessenek.”

Jegyzetek

1. (angolul) Ethnologue. *Serbian* oldal (https://www.ethnologue.com/language/srp) (Hozzáférés: 2018. június 2.)
2. ISO 639-2/RA Change Notice (http://www.loc.gov/standards/iso639-2/php/code_changes.php) (Hozzáférés: 2017. 2018. június 2.)
3. (szerbül) Republički Zavod za Statistiku. *Вероисповест, матерњи језик и национална припадност* (http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Knjiga4_Veroispovest.pdf) (Vallás, anyanyelv és nemzetiségi hovatartozás) (Hozzáférés: 2019. április 13).
4. A forrás megfogalmazása szerint az ország 3 875 723 lakosának 30,8%-a.

5. (angolul) Központi Hírszerző Ügynökség. *The World Factbook*. Bosznia-Hercegovina oldal (https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bk.html) (Hozzáférés: 2018. június 2).
6. (montenegróiul) Zavod za Statistiku. *Stanovništvo Crne Gore prema (...) maternjem jeziku (...)* (http://www.monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/saopstenje%281%29.pdf) (Montenegró lakossága [...] anyanyelv szerint) (Hozzáférés: 2018. június 2.)
7. (horvátul) CROSTAT. *Stanovništvo prema narodnosti* (http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/h01_01_04_RH.html) (A lakosság nemzetiség szerint) (Hozzáférés: 2017. 2018. június 2.)
8. (horvátul) CROSTAT. *Stanovništvo prema materinskom jeziku* (http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_08/h01_01_08_RH.html) (A lakosság anyanyelv szerint) (Hozzáférés: 2017. 2018. június 2).
9. (németül) Statistisches Bundesamt Deutschland. *Ausländische Bevölkerung nach Zensus und Ausländerzentralregister (AZR)* (https://www.destatis.de/DE/ZahlenFakten/GesellschaftStaat/Bevoelkerung/MigrationIntegration/AuslaendischeBevolkerung/Tabellen/AuslaendischeBevoelkerungStaatsangehoerigkeit_pdf.pdf?__blob=publicationFile) (Külföldi lakosság a népszámlálás és a Külföldiek központi regisztere szerint), 4. o. (Hozzáférés: 2017. 2018. június 2).
10. (németül) Statistik Austria. *Bevölkerung nach Staatsangehörigkeit und Geburtsland* oldal (https://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_staatsangehoerigkeit_geburtsland/index.html) Archiválva (https://web.archive.org/web/20170525033233/https://www.statistik.at/web_de/statistiken/menschen_und_gesellschaft/bevoelkerung/bevoelkerungsstruktur/bevoelkerung_nach_staatsangehoerigkeit_geburtsland/index.html) 2017. május 25-i dátummal a Wayback Machine-ben. *Bevölkerung zu Jahresbeginn 2002-2017 nach detailliertem Geburtsland* (A lakosság a 2002–2017-es évek kezdetein, születési ország szerint) táblázat (Hozzáférés: 2017. 2018. június 2).
11. (angolul) U. S. Census Bureau. *Detailed Languages Spoken at Home and Ability to Speak English for the Population 5 Years and Over: 2009-2013* oldal (https://www.census.gov/data/tables/2013/demo/2009-2013-lang-tables.html). *Detailed Languages Spoken at Home and Ability to Speak English for the Population 5 Years and Over for United States: 2009-2013* (Otthon beszélt nyelvek és az angol nyelvet beszélni való képesség az 5 éves és az azon felüli korú lakosság körében, az Egyesült Államok szintjén: 2009–2013) táblázat (Hozzáférés: 2017. 2018. június 2).
12. (angolul) Statistics Canada. *Detailed Mother Tongue* (http://www12.statcan.ca/census-recensement/2011/dp-pd/tbt-tt/Rp-eng.cfm?LANG=E&APATH=3&DETAIL=1&DIM=0&FL=A&FREE=0&GC=0&GID=0&GK=0&GRP=1&PID=103251&PRID=0&PTYPE=101955&S=0&SHOWALL=0&SUB=0&Temporal=2011&THEME=90&VID=0&VNAMEE=&VNAMEF=) (Anyanyelv részletesen) (Hozzáférés: 2017. 2018. június 2).

13. Australian Bureau of Statistics. *Language Spoken at Home* (http://stat.data.abs.gov.au/Index.aspx?DataSetCode=ABS_CENSUS2011_B13) Archiválva (https://web.archive.org/web/20170518093811/http://stat.data.abs.gov.au/Index.aspx?DataSetCode=ABS_CENSUS2011_B13) 2017. május 18-i dátummal a Wayback Machine-ben (Otthon beszélt nyelv) (Hozzáférés: 2017. 2018. június 2).
14. (angolul) ISTAT. *Stranieri residenti al 1° gennaio – Cittadinanza* (http://dati.istat.it/Index.aspx?lang=en&SubSessionId=a4baaf8c-9490-46e7-8d61-5811415caf7a) (Az országban lakó külföldiek január 1-én, állampolgárságuk szerint) (Hozzáférés: 2017. 2018. június 2).
15. (angolul) Statistični urad Republike Slovenije. *Population by ethnic affiliation* (http://www.stat.si/popis2002/en/rezultati/rezultati_red.asp?ter=SLO&st=7) (A lakosság etnikai hovatartozás szerint) (Hozzáférés: 2018. június 2).
16. (macedónul) Државен завод за статистика. *Попис 2002* (http://www.stat.gov.mk/pdf/kniga_13.pdf) (Népszámlálás 2002), 34. o. (Hozzáférés: 2018. június 2.)
17. (románul) Institutul Național de Statistică. *Recensământul populației și locuințelor 2011. Rezultate* (http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/) (Nép- és lakásszámlálás 2011. Eredmények). *Tab10. Populația stabilă după limba maternă* (10-es táblázat. Állandó lakosság anyanyelv szerint) (Hozzáférés: 2018. június 2).
18. Központi Statisztikai hivatal. *2011. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS. 3. Országos adatok* (http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orsz_2011.pdf), 67. o. (Hozzáférés: 2018. június 2).
19. (szlovákul) Štatistický úrad Slovenskej Republiky *TAB. 115 Obyvateľstvo podľa pohlavia a národnosti* (http://census2011.statistics.sk/SR/TAB.%20115%20Obyvate%BEstvo%20pod%BEa%20pohlavia%20a%A0n%E1rodnosti.pdf) (115. táblázat. A lakosság nem és nemzetiség szerint) (Hozzáférés: 2018. június 2.)
20. (franciául) Koszovó alkotmánya (https://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-kongress/downloads/fr/The_Constitution_of_the_Republic_of_Kosovo_FRE.pdf) Archiválva (https://web.archive.org/web/20151208140519/https://www.vfgh.gv.at/cms/vfgh-kongress/downloads/fr/The_Constitution_of_the_Republic_of_Kosovo_FRE.pdf) 2015. december 8-i dátummal a Wayback Machine-ben, 8. o. (Hozzáférés: 2018. június 2.)
21. (angolul) Montenegró alkotmányának (http://www.comparativeconstitutionsproject.org/files/Montenegro_2007.pdf) 13. cikkelye szerint. (Hozzáférés: 2018. június 2.)
22. (horvátul) A nemzeti kisebbségek nyelveinek és írásainak használatára vonatkozó törvény (http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2000_05_51_1128.html) szerint. (Hozzáférés: 2018. június 2.)
23. (románul) A közigazgatásra vonatkozó 2001. április 23-i 215 sz. törvény (http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=27123) szerint. (Hozzáférés: 2018. június 2.)
24. (angolul) A nemzeti kisebbségek nyelveinek használatára vonatkozó 1999-es törvény (https://web.archive.org/web/20070701014605/www.culture.gov.sk/uploads/pE/07/pE071V59b5_SZDqXyakQRQ/act_languageminorities.pdf) szerint. (Hozzáférés: 2018. június 2.)
25. Klajn 2005, 13-14. o. nyomán szerkesztett szakasz, kivéve a külön jelzett forrásokból származó információkat.
26. Például Kacziba 2006, 21. o.
27. Kacziba 2006, 21. o.
28. Marinković 2013 és Krecsmer 2005, 141–143. o. nyomán szerkesztett szakasz.
29. Miroslav, Nemanya István szerb nagyzsupán testvérének, zahumi (ma Bosznia-Hercegovina déli részén fekvő település) hercegnek a megrendelésére készült.
30. Raška délnyugat-szerbiai régió, amely ma inkább Szandzsák néven ismeretesebb. Itt volt a középkori Szerbia központja.
31. Athosz-hegyi város.

32. „A görög egyházban templomi könyv, mely az ünnepek összeesése alkalmával az istenitisztelet részeinek sorrendjére nézve ad utasítást.” (A Pallas nagy lexikona (http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/), **Tipikon** szócikk (http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/101/pc010100.html#5).) (Hozzáférés: 2018. június 2.)
33. Dusán István, 1331 és 1355 között uralkodó, előbb szerb király, majd első szerb cár idejében.
34. (szerbül)/(horvátul) A Bécsi megegyezés szövege (https://hr.wikisource.org/wiki/Be%C4%8Dki_knji%C5%BEevni_dogovor) (Hozzáférés: 2018. június 2.).
35. (szerbül) Az újvidéki megegyezés szövege (https://sr.wikisource.org/wiki/Novosadski_dogovor) (Hozzáférés: 2018. június 2).
36. Vitas 2012, 54. o.
37. Vitas 2012, 55. o.
38. Klajn 2005, 21–28. o. nyomán, kivéve a külön jelzett forrásokból származó információkat.
39. Ahol egyazon cellában két hangzó van, a bal oldali zöngétlen, a jobb oldali zöngés.
40. Mint a sztenderdnyelvi ’a’-nak megfelelő hang a palóc nyelvjárásban.
41. Mint a palóc nyelvjárásban az ’ly’.
42. Vitas 2012, 53. o.
43. Jolić 1972, 403. o.
44. A csillag itt szó keletkezésében meghaladt állapotot jelez.
45. Jolić 1972, 401. o.
46. Jolić 1972, 439. o.
47. Klajn 2005, 45–170. o. szerkesztett szakasz, kivéve a külön jelzett forrásokból származó információkat.
48. Például Jolić 1972 (406–411. o.) és Moldovan 1996 (29. o.) külön osztályba sorolják a semlegesnemű főnevek egy részét, ezért négy osztályt tartanak számon, miközben Klajn 2005 (50–68. o.) az összes semlegesneműt a hímneműekkel egy osztályba tartozónak tekinti.
49. Jolić 1972, 407. és 409. o.
50. Moldovan 1996, 30. o.
51. Szerbül Klajn 2005 ezeket *opisni pridevi*-nek hívja (258. o.). Angolra ezt a terminust Browne 2004 szó szerint *descriptive adjectives*-re fordítja (58. o.), magyarul szó szerint ’leíró melléknevek’.
52. Szerbül *odnosni pridevi* (Klajn 2005, 258. o.), angolul *relational adjectives* (Browne 2004, 58. o.).
53. Angolul *possessive adjectives* (Browne 2005, p. 58).
54. Jolić 1972, 273. o.
55. Moldovan, 51. o.
56. Jolić 1972, 414. o.
57. Moldovan 1996, 55. o.
58. Itt csak a hímnem egyes számú alakjuk van megadva.
59. Jolić 1972, 420. o.
60. Ebben a szócikkben a „cselekvés” szót egyszerűsítés végett használjuk. Valójában az ige történést, állapotot, létezést, külső cselekvés fogadását, változást stb. is kifejezhet.
61. Kacziba 2006, 15. o.
62. Az első három példa Moldovan 1996-ból (71. o.), az utolsó Jolić 1972-ből (438. o.) származik.
63. Moldovan 1996, 80–90. o.
64. Jolić 1972, 422–4310. o.
65. Jolić 1972, 423. o.
66. Ez a *tresti* ige befejezett igeszemléletű párja, mivel szabály szerint csak az ilyen szemléletű igének van múlt idejű határozói igeneve.
67. Klajn 2005, 148. o. Más nyelvészek, például Jolić 1972 (432. o.) és Moldovan 1996 (102–103. o.) úgy vélik, hogy két különböző igéről van szó.
68. Ennek pontosan az angol *don't* felel meg.
69. Moldovan 1996, 130–131. o. nyomán, a külön jelzett forrásokon kívül.
70. Klajn 2005, 169–170. o.
71. Klajn 2005, 171. o.
72. Klajn 2005, 223–263. o. nyomán, kivéve a külön jelzett forrásokból származó információkat.
73. Browne 2004, 63. o.
74. Browne, 2004, 61. o.
75. Browne, 2004, 67. o.
76. Moldovan 1996, 130. o.

77. Browne 2004, 74. o.
78. Browne 2004, 93. o.
79. Lukić 1983, idézi Browne 2004, 93. o.
80. Kacziba 2006, 2. o.
81. Brozović – Ivić 1988, 43–44. o., idézi Browne 2004, 93. o.
82. Klajn 2005, 177–220. o. nyomán szerkesztett szakasz, kivéve a külön jelzett forrásokból származó információkat.
83. A képzők félkövérrel vannak kiemelve.
84. Moldovan 1996, 135. o.
85. Brozović 1988, idézi Browne 2004, 93–95. o. nyomán szerkesztett szakasz, kivéve a külön jelzett forrásokból származó információkat.
86. Kacziba 2006, 27–28. o.
87. Vitas 2012, 51. o.
88. Kacziba 2006, 20. o.
89. Az utóbbi három példa Kacziba 2006-ból (20. o.).
90. Ivić 1972, idézi Browne 2004, 95. o. nyomán szerkesztett szakasz, kivéve a külön jelzett forrásokból származó információkat.
91. Matešić 1965-67, idézi Browne 2004, 95. o.
92. Filipović 1990, idézi Browne 2004, 95. o.

Források

Közvetlen források

- (angolul) Brown, Wayles – Alt, Theresa. *A Handbook of Bosnian, Serbian, and Croatian* (http://seelrc.org:8080/grammar/mainframe.jsp?nLanguageID=1) (Bosnyák, szerb és horvát tankönyv). SEELRC. 2004 (Hozzáférés: 2018. június 2.)
- (szerbül) Klajn, Ivan. *Gramatika srpskog jezika* (http://jelenagolubovic.weebly.com/uploads/2/5/3/7/25373008/ivan_klajn_-_gramatika_srpskog_jezika.pdf) (A szerb nyelv grammatikája). Belgrád: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. 2005. ISBN 86-17-13188-8 (Hozzáférés: 2018. június 2.)
- (franciául) Jolić, Borjanka – Ludwig, Roger. *Le serbo-croate sans peine* (Tanuljunk könnyen szerb-horvátul!). Chennevières (Franciaország): Assimil. 1972
- Kacziba Ágnes. A szerb nyelv (https://web.archive.org/web/20170325112709/http://szlavintezet.elte.hu/szlavanyagok/slav_civil/documents/szerb-nyelv.pdf). Lukács István (szerk.). *A szláv civilizáció*. Budapest: Bölcsész Konzorcium. 2006. ISBN 963 9704 59 8 (Hozzáférés: 22018. június 2.)
- (oroszul) Krecsmer A. G. – Neveklovszkij, G. Сербохорватский язык (A szerbhorvát nyelv). Moldovan, A. M. *et al.* (szerk.). *Языки мира. Славянские языки* (A világ nyelvei. A szláv nyelvek). Moszkva: Academia. 2005. 139–197. o.
- (franciául) Marinković, Radmila. *La littérature serbe du Moyen Âge* (https://serbica.u-bordeaux-montaigne.fr/index.php/revues/603-la-litterature-serbe-du-moyen-age-par-radmila-marinkovi) (A középkori szerb irodalom). A Средњевековна књижевност (Középkori irodalom). *Историја српске културе* (A szerb kultúra története). Belgrád. 1994. 53–66. o. fejezet fordítása (Hozzáférés: 2018. november 10.)
- (románul) Moldovan, Valentin – Radan, Milja N. *Gramatika srpskog jezika (Morfologija), Gramatica limbii sârbe* (A szerb nyelv grammatikája. Alaktan). Temesvár: Sedona. 1996
- (szerbül) (angolul) Vitas, Duško *et al.* *The Serbian Language in the Digital Age (http://www.meta-net.eu/whitepapers/e-book/serbian.pdf)* (A szerb nyelv a digitális korszakban). Springer. META-NET White Papers Series. 2012. ISBN 978-3-642-30754-6 (Hozzáférés: 2018. június 2.)

Közvetett források

- (szerbül) (horvátul) Brozović, Dalibor – Ivić, Pavle. *Jezik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski. Izvadak iz II. izdanja Enciklopedije Jugoslavije* (Szerbhorvát / horvátszerb, horvát vagy szerb nyelv. Kivonat Jugoszlávia enciklopédiájából). Zágráb: Jugoslavenski leksikografski zavod. 1988
- (horvátul) Filipović, Rudolf. *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku: porijeklo – razvoj – značenje* (Anglicizmusok a szerb vagy a horvát nyelvben: eredetük, fejlődésük, jelentésük). Zágráb: JAZU. Školska knjiga. 1990
- (oroszul) Ivić, Pavle. Sistema padežnyx okončanij suščestvitel'nyx v serboxorvatskom literaturnom jazyke (A főnevek esetragjainak a rendszere az irodalmi szerbhorvát nyelvben). *Russkoe i slavjanskoe jazykoznanie* (Orosz és szláv nyelvészet). Moszkva: Nauka. 1972. 106–121. o.
- (szerbül) Lukić, Vera. *Dečji frekvencijski rečnik* (A gyerekek nyelvezetében előforduló szavak gyakorisági szótára). Belgrád: Prosveta, 1983
- (németül) Matešić, Josip. Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen. Lieferung 1-4 = Osteuropastudien der Hochschulen des Landes Hessen. Reihe V. *Giessener Beiträge zur Slavistik*. Band 1. Wiesbaden: Otto Harrassowitz. 1965-67

További információk

Szótárak

- Szerb–magyar (https://www.dict.com/Szerb-magyar) (Hozzáférés: 2018. június 2.)
- Magyar–szerb (https://www.dict.com/Magyar-szerb) (Hozzáférés: 2018. június 2.)

Online nyelvtanulási lehetőségek

- funkySerbian (https://web.archive.org/web/20071229093020/http://www.funkyserbian.com/) (hasznos szerb szavak, kifejezések és mondatok angol fordítással) (Hozzáférés: 2018. június 2.)
- Learn to Speak Serbian (http://www.mylanguageexchange.com/Learn/Serbian.asp) (partnerkeresés interneten keresztül való nyelvtanuláshoz) (Hozzáférés: 2018. június 2.)
- Serbian Lessons (http://serbianlesson.com/) (szerb nyelvleckék és gyakorlatok az angol alapján) (Hozzáférés: 2018. június 2.)
- Serbo-Croatian basic course (https://www.livelingua.com/fsi-serbo-croatian-course.php) (szerbhorvát alapfokú nyelvtanfolyam) (Hozzáférés: 2018. június 2.)
- Srpski Bre! (https://web.archive.org/web/20151006154309/http://www.srpskibre.com/) (szerb nyelvleckék és gyakorlatok az angol alapján) (Hozzáférés: 2018. június 2.)
- Szerb szószedet (http://wikitravel.org/hu/Szerb_sz%C3%B3szedet) (Hozzáférés: 2018. június 2.)

Kapcsolódó szócikkek

- Közép-délszláv diarendszer
- Szerbhorvát nyelv
- Bosnyák nyelv
- Horvát nyelv

- Montenegrói nyelv
- A horvát és a szerb nyelv Swadesh-listája
- Különbségek a horvát, a szerb, és a bosnyák nyelvek között
